ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШГОҲИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ЗАБОНҲОИ ХОРИҶИИ ТОҶИКИСТОН БА НОМИ СОТИМ УЛУҒЗОДА

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 891.550
ТКБ: 83.3 (2 тоҷик)
С-28

САНГИНОВА ШАҲНОЗА КАРИМБОЕВНА

ХУСУСИЯТҲОИ ЛЕКСИКӢ ВА УСЛУБИИ ТАРҶУМАҲОИ АНГЛИСИИ ҒАЗАЛИЁТИ ҲОФИЗИ ШЕРОЗӢ

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертатсия дар кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ: **Матробиён Саодатшо Қосимзода** – номзади илмҳои филологӣ, дотсент, вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Азимова Матлуба Нуритдиновна** – доктори илмҳои филологӣ, профессор, профессори кафедраи фонетика ва лексикологияи забони англисии Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров

Азизова Мастона Ҳамидовна – номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳои хориҷии факултети дипломатия ва сиёсати Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ

Ҳимояи диссертатсия санаи 24-уми июни соли 2023, соати 9:00 дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.КОА-036 назди Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода бо суроғаи 734019, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи Ф. Муҳаммадиев 17/6, маҷлисгоҳи Шурои олимон баргузор мегардад.

Бо муҳтавои диссертатсия тавассути сомонаи www.ddzt.tj ва дар китобхонаи илмии Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи «____» _____2023 фиристода шудааст.

Котиби илмии
Шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои филологӣ **Ҳасанова Ш.Р.**

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Тарҷума ва тарҷумашиносӣ имрӯз ба яке аз илмҳои меҳварии соҳаи филология мубаддал гаштааст. Хоса, тарҷумаи адабиёти бадеӣ аз ҳар ҷиҳат муҳим буда, барои ошноӣ пайдо кардан аз урфу одат, тарзи зисту зиндагонӣ ва андешаҳои халқҳои гуногун созгор аст. Зикр бояд кард, ки тарҷумаи назму наср иртиботи адабии мардумонро боз ҳам қавӣ мегардонад. Мусаллам аст, ки дар илми тоҷик паҳлуҳои гуногуни тарҷумаҳои адабӣ аз назари адабиётшиносӣ бештар мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Аммо ба пажӯҳиши вижагиҳои забонии тарҷумаҳои осори насрӣ ва назмӣ таваҷҷуҳи кам зоҳир шуда, дар забоншиносии тоҷик таҳқиқоти ангуштшуморе мавҷуданд, ки ба таҳлилу баррасии хусусиятҳои забонӣ, хусусан хусусиятҳои лексикиву услубии тарҷумаҳои осори назмию насрии тоҷик бахшида шудаанд.

Тазаккур бояд дод, ки мактаби тарҷумаи тоҷик решаи хеле амиқ дошта, ҳанӯз дар асрҳои IV-III пеш аз милод ба се забон навишта шудани сангнабиштаҳои кӯҳи Бесутун маълум аст. Баъдан дар даврони Сосониён ва Сомониён тарҷумаи матнҳои гуногун ташаккул ёфтааст. Аз ҷумла, тарҷумаи «Панҷатанра (Панҷ китоб)» бо унвони «Калила ва Димна» аз забони ҳиндӣ ба паҳлавӣ, пасон аз паҳлавӣ ба арабӣ ва баъдан дар асри Х дар замони Сомониён бо амри вазири донишманд Абулфазли Балъамӣ аз арабӣ ба тоҷикӣ намунаи барҷастаи тарҷуманигории тоҷик маҳсуб меёбад. Фаъолияти тарҷумонӣ дар асри ХХ ривоҷи бештар ёфта, дар ин кори душвор саҳми босазои устодони сухан Абулқосим Лоҳутӣ, Ҳабиб Юсуфӣ, Мирзо Турсунзода, Сотим Улуғзода, Ҷалол Икромӣ, Ҳабибулло Файзулло ва устодони пуртаҷрибаи ҳирфаи тарҷумонӣ Ҳабиб Аҳрорӣ, Ҳасан Ирфон, Раҳим Ҳошим, Эммануил Муллоқандов, Шамсӣ Собир, Ҷумъа Одина, Нусур Холмуҳаммадов, Шариф Шараф, Анора Остонова, Аслам Адҳам ва дигарон хеле бузург аст.

Дар баробари инҳо шоирони ширинкалом Лоиқ Шералӣ, Бозор Собир, Муъмин Қаноат ва дигарон ба тарҷумаи асарҳои назмӣ пардохта, беҳтарин тарҷумаҳоро ба майдони назм меоваранд. Дар адабиёти рус бошад, А.С. Пушкин, Л. Толстой, А. Блок, М. Горкий, Б. Пастернак, Г. Плисетский, С. Маршак, В. Жуковский ва дигарон қадамҳои устувор дар илми тарҷумашиносӣ гузоштаанд. Тазаккур бояд дод, ки тарҷумаи назм нисбат ба наср вижагиҳои хоси худро дорад. Чунки шеъру ғазал ва дигар анвои шеърӣ, пеш аз ҳама каломи манзум аст ва тарҷумаи он ба таври шеърӣ басо кори мушкил аст.

Оид ба тарҷумаи ғазалиёти Шамсуддин Муҳаммад Ҳофизи Шерозӣ ба забони англисӣ то ҳол ягон таҳқиқоти чашмрас ва мукаммал ба анҷом нарасидааст. Ба истиснои баъзе таҳқиқотҳои олимони рус (он ҳам аз забони форсӣ ба русӣ). Тарҷумаи ғазалиёти Ҳофиз аз ҷониби тарҷумонони ан-

глисзабон ба омӯзиш ва таҳқиқоти амиқу ҳамаҷониба ниёз дорад. Хусусан, муқоисаи матни асл бо тарҷумаҳо таҳлили дақиқнигорона металабад. Дар ин робита таҳлилу таҳқиқи тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ дар забоншиносии муқоисавии миллӣ кори нахустин хоҳад буд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Масъалаи хусусиятҳои лексикӣ ва услубии тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз назари забоншиносӣ ба таври бояд омӯхта нашудааст. Албатта, таҳқиқи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ҳам аз назари адабиётшиносӣ ва ҳам забоншиносӣ яке аз мавзуъҳоест, ки зиёд омӯхта шудааст.

Хоса, дар Тоҷикистону Эрон ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз ҳар зовия омӯхта шуда, мавриди таҳлилу таҳқиқи донишмандон будаву ҳаст. Ҳатто дар адабиёти рус ва хориҷ низ ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз масоили меҳварии омӯзиши онҳо аст. Муҳаққиқон А. Афсаҳзод [1971], П.Н. Хонларӣ [1989], Н.И. Пригарина [1989], Б. Хуррамшоҳӣ [1990], М.Б. Акбарободӣ [1992], аз муҳаққиқони ватанӣ Ш. Мухтор [1982], В. Самад [1991], Қ. Восеъ [1991], Ш. Каримов [1993], М. Ансор [1994], Ш. Исрофилниё [1995], М. Саломов [2000; 2018], М. Бобоева [2003], М. Раҳимова [2011] ва дигарон паҳлӯҳои гуногуни ғазалиёти Ҳофизи Шерозиро мавриди омӯзиш қарор додаанд, ки кори анҷомдодаи эшон ҳамчун маъхази омӯзиш ва сарчашмаи муътамад хидмат мекунад. Аммо махсус мавзуе, ки ба таҳлили ғазалиёти Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ аз ҷониби тарҷумонони англис бахшида шуда бошад, ба чашм нарасид. Танҳо ду мақолаи Ҳадя Назирова [1972; 1989] дар маҷаллаи «Садои Шарқ» ва маҷмуи мақолаҳо ба дараҷаи омӯзиши Ҳофизи Шерозӣ дар Англия бахшида шудаанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзуъҳои илмӣ. Мавзуи таҳқиқот дар робита бо мавзуъҳои илмии кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи ДБЗХТ ба номи Сотим Улуғзода, ки барои солҳои 2010-2014 ва Барномаи давлатии такмил ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 тасдиқ гардида буд, таҳия шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Ҳадафи асосии таҳқиқот муқоисаи асли ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ бо тарҷумаҳои англисии он, муайян кардани хусусиятҳои лексикӣ ва услубии ғазалҳо, таҳлили вижагиҳои тарҷумаи ғазалҳо ва муайян кардани тарҷумаҳои ғалат мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба ҳадафҳои гузошташуда дар диссертатсия ҳалли масъалаҳои зеринро вазифаи худ қарор додем:

- баррасии мушкилот ва хусусиятҳои забонии тарҷумаи осори назмӣ, воситаҳои интиқоли каломи манзум аз як забон ба забони дигар;

- омӯзиши марҳилаҳои тарҷумаи англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ва нигориши тарҷумаҳо;

- муқоиса ва таҳлили услуби тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз ҷониби мутарҷимон: Гертруда Белл, Дик Дэвис ва Леонард Левисон;

- таҳлили баъзе қабатҳои лексикӣ-фразеологии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз ҷониби мутарҷимон;

- муқоисаи интиқоли вожаҳои бемуодил дар тарҷумаҳои шоирони гуногун;

- муайян намудани хусусиятҳои маъноӣ ва услубии тарҷумаҳо.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқи кори диссертатсионӣ таҳлили тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз ҷониби тарҷумонони англисзабон дар марҳилаҳои гуногун ва муқоисаи асл бо тарҷумаҳо мебошад.

Мавзуи (предмети) таҳқиқот. Мавзуи таҳқиқот баррасии хусусиятҳои лексикӣ ва услубии тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ мебошад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқоти диссертатсионии мазкурро асарҳои илмию назариявии забоншиносон ва адабиётшиносон ташкил медиҳанд. Дар забоншиносӣ корҳои баанҷомрасондаи В.В. Котетишвили «К вопросу о толковании лирики Хафиза» [1964], Ш. Каримов «Семантика лексических единиц газелей Хафиза» [1993], М. Саломов «Ифодаҳои маҷозӣ дар ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ» [2000], М. Бобоева «Масъалаҳои маърифати бадеӣ ва таҳлили ашъори Ҳофиз дар «Шарҳи Судӣ» [2006], инчунин асарҳои илмии П.Ҷ. Ҷамшедов, З.М. Мухторов, А. Мамадназаров, Х.Ҷ. Шамбезода, Д.М. Искандарова, С.С. Ҷаматов, Ф.М. Турсунов, А.С. Самадов, Ҳ.А. Саидов, М.Н. Азимова, С.Қ. Матробиён ва дигарон мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтаанд.

Асарҳои муҳаққиқон дар илми адабиётшиносӣ А. Афсаҳзод [1970; 1971; 1986; 1993], М. Ҳиҷозӣ [1970], Ҳ. Назирова [1972; 1989], Х. Мирзозода [1978], Ш. Мухтор [1982], Қ. Восеъ [1984; 1986; 1991], Ш. Ҳусейнзода [1985], И. Сатторзода [1988], П.Н. Хонларӣ [1989], Н.И. Пригарина [1989], Б. Хуррамшоҳӣ [1990], В. Самад [1991], М. Ансор [1991; 1994], Акбарободӣ [1992], Ш. Исрофилниё [2006; 2008], М.И. Раҳимова [2011] ва дигарон асоси таҳқиқот мебошанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Пойгоҳи таҳқиқотро «Девони Ҳофиз»-и Парвиз Нотили Хонларӣ, «Куллиёт»-и Ҳофизи Шерозӣ (Мураттиб ва муаллифи сухан Ҷ. Шанбезода), «Девон»-и Ҳофизи Шерозӣ (Таҳияи матн аз Ш. Исрофилниё), тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофиз: «Faces of Love»-и Дик Дэвис, «Fifty poems of Hafiz»-и А.Ҷ. Арберри, «The teaching of Hafez»-и Гертруда Белл ва «The Angels knoking on the tavern door»-и Р. Блай ва Л. Левисон ташкил медиҳанд. Инчунин девонҳои дар солҳои гуногун нашр-

шудаи Ҳофизи Шерозӣ [1951; 1957; 1967; 1971; 1983; 2001; 2006; 2008; 2015], ки заминаи меҳварии таҳқиқ гаштаанд.

Навгонии илмии таҳқиқот. Навгонии илмии таҳқиқот, пеш аз ҳама, ин пажӯҳиши махсуси муқоисавии хусусиятҳои лексикӣ ва услубии тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ мебошад.

Дар диссертатсия аз нуқтаи назари забоншиносии муқоисавӣ ғазалҳои Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ таҳлил ва мавриди омӯзиш қарор гирифта, ба сифати тарҷумаҳои баанҷомрасида аз диди илми тарҷумашиносӣ ва забоншиносӣ баҳо дода мешавад. Бори нахуст тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ бо нусхаи асл муқоиса шуда, монандӣ ва тафовути тарҷумаҳо нишон дода мешавад. Инчунин, доир ба тарҷумаи фразеологизмҳо, зарбулмасалу мақолҳо, реалияҳо, ҷойномҳои мифологӣ ва воқеӣ, номҳои шахсиятҳои таърихӣ ва динӣ ва вожаҳои хоси услуби ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ нахустин маротиба иттилоъ дода мешавад.

Дар диссертатсия аз нуқтаи назари забоншиносии муқоисавӣ ғазалҳои Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ таҳлил ва мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд, ба сифати тарҷумаҳои баанҷомрасида аз диди илми тарҷумашиносӣ ва забоншиносӣ баҳо дода мешавад.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Тарҷумаи осори назмӣ яке аз мушкилтарин ҷанбаҳо дар тарҷумаи бадеист. Ҳар як шеъру ғазал ба худ хусусиятҳои хоси фарққунандаро дорад. Зимнан тарҷумаи осори назмӣ ҳам бо роҳҳои гуногун сурат мегирад. Яъне тарҷумаи каломи манзум метавонад дар шакли мансур сурат гирад.

2. Тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ҳанӯз аз асри XVII дар Аврупо ибтидо ёфт ва то имрӯз идома дорад. Марҳилаҳои тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз асри XVIII то асри XXI мавриди омӯзиш қарор гирифтанд. Услуб ва хусусиятҳои тарҷума низ дар ин марҳилаҳо гуногун ҳастанд.

3. Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ аз мумтозтарин шоиронест, ки дар истифода бурдани ибораҳои рехта, зарбулмасалу мақол ва маҷоз маҳорати хос дорад. Албатта, зимни тарҷума ин ифодаҳо тарҷумапазиранд. Тарҷумон ҳини тарҷума ё муодили онҳоро дарёб мекунад ё тарҷумаи тасвирӣ мекунад. Омӯзиши тарҷумаҳо нишон доданд, ки бештари тарҷумонон аз тарҷумаи тасвирӣ кор гирифтаанд.

4. Истилоҳот ва мафҳумҳои ирфонӣ аз вожаҳои калидии Ҳофизи Шерозист. Гуфтан мумкин шиносномаи ғазалҳои шоирро ташкил медиҳад. Ин мафҳумҳо гоҳо барои тарҷумон фаҳмову гоҳо укдаҳо норушананд. Чунки ин истилоҳҳои ирфонӣ, ки аз тасаввуф сарчашма мегиранд, хусусияти сирф ирфонӣ доранд.

5. Ономастикаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ҳам арзиши омӯзиш аст. Ин онимҳо сарчашмаи омӯзиши номҳои таърихиву динӣ, маконҳои

зебову илҳомбахши шоир, номҳои ҷирмҳои осмонианд, ки аз дониши ҳамаҷонибаи шоир далолат мекунанд. Тарҷумонони осори Ҳофизи Шерозӣ ҳам бо риояти хусусиятҳои овоии забони англисӣ онҳоро транслитератсия кардаанд ва ҷойе ба ҳодисаи антономасия рӯ ба рӯ гаштаанд.

6. Таҳлили тарҷумаҳои синонимҳо, антонимҳо ва омонимҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ нишон дод, ки вожаҳои синонимиву антонимӣ ва омонимии ҳар як вижагиҳои хоси худро дорад. Аммо дар ин радиф омонимҳое вохӯрданд, ки комилан бо асл баробаранд.

Аҳамияти назариявӣ ва илмию амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки диссертатсияи мазкур барои корҳои пажӯҳишии минбаъда дар соҳаҳои забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ метавонад мусоидат кунад.

Натиҷаҳои таҳқиқот барои ҳалли як қатор масъалаҳои амалӣ ва назариявии ин самт метавонанд истифода шаванд ва ҳамчун асос ва замина барои таҳқиқотҳои минбаъдаи илмию назариявии ин самтҳои забоншиносӣ ва тарҷумашиносӣ хидмат намоянд. Ҳамзамон барои таҳлилу баррасии тарҷумаи шеър, хоса ғазал, барои қиёси асл бо тарҷумаҳо заминаи хубе хоҳад шуд. Фарқият ва умумияти ғазалҳои асл бо тарҷума имкон медиҳанд, ки ин мавзуъ дар оянда ҳамаҷониба омӯхта шавад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот. Натиҷаи ин таҳқиқотро ҳамчун мавод дар пажӯҳишҳои оянда метавон истифода бурд. Дар таҳлили типологии осори назмӣ метавон чун маъхаз нишон дод. Арзиши амалии ин кор дар он аст, ки дар омӯзиши осори Ҳофизи Шерозӣ дар Ғарб ва тарҷумаҳои англисии ғазалиёти шоир ҳамчун дастур истифода шавад. Дар кор тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ бо ҳам муқоиса шуда, вижагиҳои тарҷумаи мутарҷимон дар робита ба хусусиятҳои лексикӣ ва услубии тарҷумаҳо мавриди таҳлил қарор гирифтаанд, ки ҳамчун маълумот барои муҳаққиқон ва ҳаводорони ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ дорои арзиши амалӣ мебошад.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаи таҳқиқот. Эътимоднокии таҳқиқот дар он аст, ки кори баанҷомрасонида дар асоси маъхазҳои муътамади илмӣ ва сарчашмаҳои дақиқ рӯйи кор омадааст. Мақсад ва вазифаҳои гузоштаашуда таҳлилу баррасӣ гардиданд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуъ ва мухтавои диссертатсия ба таҳқиқи муқоисавии лексика ва услуби тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз забони тоҷикӣ ба англисӣ, ки ҳар ду аз назари типологӣ аз ҳам мухталиф мебошанд, бахшида шудааст. Вобаста ба масъалаи таҳқиқот диссертатсия ба рамзи ихтисоси илмии тасдиқнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 6D.КОА-3610.02.20 – 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Хусусиятҳои лексикӣ ва услубии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ дар забоншиносии муқоисавӣ бори нахуст дар шакли диссертатсия таҳқиқ шуд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Нуктаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар маърӯзаҳои муаллиф дар конференсияҳои сатҳи ҷумҳуриявию байналмилалии ДЗБТ ба номи Сотим Улуғзода (28.04.2021; 28.10.2022), Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (25.11.2022), Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ (8.12.2022) ва Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров (18.11.2022) мавриди баррасиву муҳокима қарор гирифтааст.

Диссертатсияи мазкур дар кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи ДБЗТ ба номи Сотим Улуғзода (суратҷаласаи №6/1 аз 20 январи соли 2023) ва Шурои олимони факултети забони англисии Донишгоҳи мазкур (суратҷаласаи №7 аз 24 феврали соли 2023) муҳокима шуда, ба ҳимоя тавсия шудааст.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар 8 мақолаи илмӣ, аз ҷумла, 4 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссератасия аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, 3 боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва руйхати адабиёт иборат аст.

Ҳаҷми умумии диссертатсия аз 186 саҳифаи ҳуруфи компютерӣ иборат мебошад.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддимаи диссертатсия роҷеъ ба мубрамии мавзуи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо), мавзуъҳои илмӣ, мақсади таҳқиқот, вазифаҳои таҳқиқот, объекти таҳқиқот, мавзуи таҳқиқот, асосҳои назариявии таҳқиқот, пойгоҳи таҳқиқот, навгонии илмии таҳқиқот, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия маълумот дода мешавад.

Боби якуми диссертатсия **«Асосҳои назариявии забони тарҷумаи осори назмӣ ва марҳилаҳои тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ»** номгузорӣ шудааст, ки он аз 2 фасл ва 6 зерфасл иборат мебошад. Дар фасли аввали боби якум «Хусусиятҳои забонии тарҷумаи осори назмӣ» маълумоти умумӣ доир ба хусусиятҳои тарҷумаи осори назмӣ, хусусан

масъалаи осори назмӣ ва мушкилоти тарҷумаи онҳо, навъҳои тарҷумаи осори назмӣ ва ташаккулу густариши тарҷумаи осори назмӣ дода мешавад. Тарҷумаи осори назмӣ бо назардошти вижагиҳои шеърӣ ва назми забони дигар кори хеле душвор аст. Тарҷумон барои эҷоди тарҷумаи шоирона бояд истеъдоди адабию шоирӣ дошта, донандаи хуби забони матни тарҷума ва матни асл бошад.

Ба андешаи В.С. Виноградов «Мувофиқати тарҷума ба асл фаҳмиши нисбӣ аст. Дараҷаи наздикии тарҷума ба асл аз бисёр унсурҳо бастагӣ дорад: аз маҳорати тарҷумон, аз хусусиятҳои забонҳои муқоисашаванда ва фарҳанг, замони офариниши асл ва тарҷума, востиаҳои тарҷума ва мазмуни матнҳои тарҷумашаванда»[1].

Тарҷумонон А. Лоҳутӣ, Ҳ. Юсуфӣ, М. Турсунзода, Р. Ҳошим, Ш. Шараф, А. Адҳам, Л. Шералӣ, Б. Собир ҳамчун беҳтарин мутарҷимон асосан ба тарҷумаи асарҳои насрию назмӣ аз дигар забонҳо ба забони тоҷикӣ машғул шудаанд. Вале тарҷумаи осори назмию насрии тоҷикӣ ба забонҳои дигар тарафи дигари кор аст, ки мавриди таҳқиқоти мо қарор гирифтааст. Дар кори диссертатсионии мазкур мо ба масъалаҳои тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ба забони англисӣ таваҷҷуҳ намудем. Қобили зикр аст, ки ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ, ки аз ҷониби мутарҷимони гуногун ба забони англисӣ тарҷума шудаанд, дорои вижагиҳои хоси забонӣ мебошанд. Маҳз пажӯҳиши ҳамин вижагиҳо зарурати таҳқиқотро ба миён овардаанд, ки мубрамияти мавзуи диссертатсиониро ташкил медиҳанд.

Тавре ки маълум аст, тарҷумаи осори назмӣ бояд нусхаи дақиқи асл бошад. Табиист, ки ба хотири нигаҳдории маънои асл ва такрористеҳсолкунии бевосита бо истифодаи арзиши шоирона, тарҷумон бояд диққатро ба унсурҳои муҳимтарини кор, яъне маънои эстетикӣ сарф намояд. Зуҳурот ғайритарҷумавӣ дар раванди тарҷумаи матнҳои шеърӣ, ҳам аз ҷиҳати фардияти муаллиф ва ҳам вобаста ба хусусиятҳои забонӣ фарқиятҳо доранд. Қариб ҳар як порчаи шеър нотакрор, мисли шахсияти шоире, ки онро навиштааст, тарҷума мешавад. Аз ҳама бештар, шеър асолати муаллиф ва забони модарии ӯро равшан инъикос менамояд.

Осори классикии тоҷику форс диққати шоирону нависандагони Аврупову Амрикоро ба худ ҷалб карда, ҳанӯз дар асрҳои миёна ба тарҷумаи осори назмию насрии онҳо даст зада буданд, чунки бо он бузургӣ осори гаронмояи насрию назмии тоҷик касеро наметавонад бетафовут гузорад.

Оғоз аз осори гаронарзиши Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ва баъд то адабиёти имрӯз ин раванд идома дорад. Бузургони олам махсусан аз «Шоҳнома»-и

---

[1] Виноградов, В.С. Введение в переводоведение [Текст] // В.С. Виноградов. – М., 2001. – С. 18.

Абулқосим Фирдавсӣ, рубоиёти Умари Хайём, «Маснавии маънавӣ»-и Ҷалолиддини Балхӣ, «Гулистон» ва «Бӯстон»-и Саъдии Шерозӣ, «Мантиқут-тайр»-и Фаридаддуни Аттор ва ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ лаззати беш гирифтаанд, ки аз ин таассуроташон дар китобҳои хеш қайд кардаанд.

Дар зерфасли якум **«Осори назмӣ ва мушкилоти тарҷумаи онҳо»** мушкилоти тарҷумаи шеърӣ тавзеҳ дода мешавад. Зикр мегардад, ки мушкилоти тарҷумаи шеърӣ одатан ба ду масъала алоқаманд аст: интиқоли асолати миллӣ-идеологӣ ва психологӣ (интиқоли сохтори як шуур ба воситаи сохти шуури дигар); асолати тарҷуманашавандаи воситаҳои забонӣ (идиомаҳо).

Масъалаи аввал хусусияти тарҷумаро ташкил намедиҳад ва умуман ба мушкилоти тарҷума дахл дорад. Дар мавриди масъалаи дувум, албатта, сухан дар бораи забони адабиёти бадеӣ меравад. Зеро тарҷума бо нақшаи умумии мазмун ва шартӣ будани хусусияти робитаҳои байни ин нақшаҳо вазифаест, ки аз ҷиҳати назариявӣ душворӣ ба вуҷуд намеоварад.

Муҳаққиқ А.Г. Гайнутдинова қайд мекунад, ки «Каломи назмӣ зуҳуроти басо мушкили забонист, ки то ҳол пурра на дар илми адабиётшиносӣ ва на дар илми забоншиносӣ омӯхта нашудааст»[2]. Воқеан, тарҷумаи каломи манзум нисбат ба наср мушкил аст, чунки ҷой кардани мазмун дар қолаби шеър басо душвор аст. Дар ду мисраъ ҷойгир кардани як маънои тому дар як вақт дорои фалсафаи баланд кори саҳлу сода нест.

Албатта, ба ҷуз мушкилоти вазну қофия дар тарҷума мушкилоти грамматикӣ пеш меояд. К. Чуковский дар тарҷумаи осори назмӣ мушкилоти синтаксисро баён намуда, мегӯяд, ки «Синтаксиси забони хориҷиро бо тамоми хусусиятҳояш баргардон кардан мумкин нест»[3]. Тарҷума пеш аз ҳама раванди эҷодист, аммо тарҷумон комилан озод нест. Эҷодкорӣ амри зарурист, аммо дар атрофи асари офаридашуда, на эҷоди асари нав бо хусусиятҳои дигари миллӣ ва фарҳангӣ.

Имконнопазирии тарҷумаи пурраи асари назмии адабӣ, шояд ҳам бо фарқиятҳои инфиродии ду забон (масалан, англисӣ ва тоҷикӣ) ва ҳам бо хусусияти инфиродии муаллиф ва арҷумон шарҳ дода мешавад. Кӯшиши муаллиф дар интихоби забон маънои онро дорад, ки ба таври дақиқ баён кардани нияти худ барои тарҷумон такрори ин равандро имконнопазир месозад, ҳатто агар мо розӣ шавем, ки забонҳои гуногун ба мо имконият медиҳанд, ки ҳамон чизро бо дақиқии мутлақ баён кунем.

Тарҷумон бояд ҳамеша дар интихоби шакл ва мазмун ба истилоҳи иттилоӣ ҷустуҷу намояд, зеро тарҷумае, ки ҳам мазмун ва ҳам ҷанбаҳои рас-

---

[2] Гайнутдинова, А.Г. Теория перевода [Текст] // А.Г. Гайнутдинова. – Душанбе, 2013. – С. 193.

[3] Чуковский, К. Высокое искусство [Текст] // К. Чуковский. – М., 1988. – С. 159.

мии аслро пурра аз нав эҷод кардааст, метавонад ба асл мувофиқ дониста шавад.

Дар зерфасли дуюм **«Навъҳои тарҷумаи осори назмӣ»** стратегияҳои зерини тарҷумаи асарҳои назмӣ муайян мешаванд:

- тарҷумаи фонематикӣ, ки кӯшиши такрори садои матни аслӣ бо пешниҳоди қобили қабули маъно мебошад. А. Лефевр ба хулосае меояд, ки ҳарчанд худи ӯ ономатопеяро истифода мебарад, ин гуна тарҷумаҳо одатан маъноянашон пурра намешаванд, маъноро пурра ифода намекунанд;

- тарҷумаи ҳарфӣ (литералӣ), ки маъно ва синтаксиси аслиро вайрон мекунад;

- тарҷумаи метрикӣ, ки дар он меъёри асосӣ таҷдиди ҳаҷми матни аслӣ мебошад. Ба андешаи А. Лефевр дар ин маврид чун тарҷумаи айнан тамоми таваҷҷуҳ аз ҳисоби матни кулл танҳо ба як ҷиҳати матни асл дода мешавад;

- пешниҳоди нигориши назм дар наср, ки ба ақидаи А. Лефевр боиси аз байн рафтани маъно, арзиши коммуникативӣ ва хусусиятҳои синтаксисии матни аслӣ мегардад;

- тарҷумаи қофия, вақте ки мутарҷим аз хаҷм ва қофия ба банди дучанд меафтад. Чунин тарҷумаҳоро А. Лефевр «карикатураҳо» меномад;

- ҳар як матни шеъриро бояд аз се ҷиҳат баррасӣ кард: **маъноӣ** (чӣ гуфта мешавад), **услубӣ** (чӣ гуна гуфта мешавад) ва **прагматикӣ** (аксуламали хонанда)[4].

Дар зерфасли сеюми фасли аввал **«Ташаккул ва густариши тарҷумаи осори назмӣ»** доир ба пайдоиш ва рушди тарҷумаи осори назмӣ дар Тоҷикистон, Россия ва Англия маълумот дода мешавад. Зикр мегардад, ки дар Тоҷикистон ба масъалаи тарҷумаи осори назмӣ дар нимаи 2-юми садаи XX таваҷҷуҳи хоса дода мешавад. Дар Россия тарҷумаи осори назмӣ аз миёнаи асри XVIII густариш меёбад ва дар давоми ду аср ба қуллаи баланди эҷодӣ ва тарҷумонӣ мерасад. Дар адабиёти Англия бошад, охири асри IX даврони инкишофи тарҷумаи осори адабӣ мегардад.

Фасли дуюми боби аввал **«Марҳилаҳои тарҷумаи англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ва нигориши тарҷумаҳо»** ном гирифта, дар он марҳилаҳои гуногуни тарҷумаи осори Ҳофиз ба забони англисӣ нишон дода мешавад. Маррифии номи Ҳофиз, ғазалиёти дилнишину андешаҳои олии инсонпарваронаи ӯ дар Ғарб бо ном ва кори мондагори «падари таълимоти форсӣ» Виллиам Ҷонс бастагии зиёд дорад. Маҳз ӯ Ҳофизро бо тарҷумаи ғазали «Агар он турки шерозӣ», ки онро **«A Persian Song»** ном

[4] Lefevre A. Translating Poetry. Seven strategies and a blueprint // Approaches to translation studies Nr. 3/ Edited by James S Holmes. – Amsterdam: Van Gorcum, Assen, 1975. – 128 pages.

гузоштааст, ба Аврупо, хусусан Англия ба таври шоиста шинос кард[5]. Сипас, тадричан ғазалҳои Ҳофиз аз ҷониби Г. Бикнел, Ҷ. Ричардсон, Ҷ. Нотт, Ҷ.Ҳ. Ҳиндлей, В. Кларк, Г. Белл, А.Ҷ. Арберри, В. Лиф, Ҷ. Пайн, Э. Бовен ва Э. Браун, Дик Девис, Л. Левисон, Р. Блай ва дигарон тарҷума карда шуданд.

Мутобиқи навиштаи Э.Браун аврупоиён бо Ҳофиз ва ғазалиёти дилошӯби ӯ бори нахуст соли 1650 шинос шуданд, вақте ки Пиетро Делла Валле – шарқшиноси машҳури итолиёӣ номи ӯро (яъне Ҳофизро) дар асари сайёҳиаш «Виагги», ки дар Венетсия чоп шудааст, зикр кард[6].

Ҳамин андешаро А.Ҷ. Арберри низ дастгирӣ мекунад, ки шуҳрати Ҳофиз ва ғазалиёти ӯ дар асри XVII ба Аврупо расид. А. Арберри дар ин ҷода хидмати сайёҳонро, ки дар байнашон Томас Ҳерберт буд, қайд мекунад, ки эшон аввалин шахсоне буданд, ки савдои байни Шарку Ғарбро асос гузоштаанд.

Қадамҳои устувор дар кашфи ғазалиёти Ҳофиз аз ҷониби шарқшиноси ҳаваскор, дипломати ҷавони австриягӣ Ревижский ва олими пуркор Виллиам Ҷонс гузошта шуд. Бори аввал В. Ҷонс 13 ғазали Ҳофизро бо забони шевои фаронсавӣ пешниҳод кард[7]. Ҳамзамон Ҷонс ғазалҳои Ҳофизро бо забонҳои лотинӣ ва юнонӣ ба хонандагонаш тақдим кардааст ва дар ин радиф ғазали «Агар он турки шерозӣ...»-ро тарҷумаи озод намуда, онро **«A Persian Song»** номгузорӣ карда, дар китоби худ «A Grammar of the Persian Language» чоп кардааст[8].

Калонтарин ва бошукӯҳтарин маҷмуаи ба забони англисӣ тарҷумашуда, ин тарҷумаи Герман Бикнелл **«Hafiz of Shiraz, Selections from his poems»** мебошад, ки соли 1875 ба нашр расонида шудааст[9]. Соли 1891 Вилберфорс Кларк ғазалҳои Ҳофизро насрӣ тарҷума мекунад. Пас аз чанде ҷавондухтари британиёӣ Гертруда Белл (1897) низ ғазалҳои Ҳофизро тарҷума мекунад[10].

Силсилаи тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ба забони англисӣ пас аз Ҷанги дуюми ҷаҳон низ идома меёбад.

А.Ҷ. Арберри намунаҳои гуногуни тарҷумаи ғазалҳоро дар асараш **«Fifty poems of Hafiz»** ба чоп расонид[11].

---

[5] A.J. Arberry. Fifty poems of Hafiz. Cambridge, University Press.1970. - P. 1.
[6] Edward G Browne Literary History of Persia, Volume 3 : The Tartar Dominion (1265-1502). IBEX Publishers,U.S. 1997. - 586 pages.
[7] Sir William Jones. Poems, Consisting Chiefly of Translations from the Asiatick Tongues (1772). Augsburg: Universitat Augsburg, 2009. - 104 pages.
[8] Sir William Jones. A grammar of the Persian language. - London, 1828. - 196 pages.
[9] Herman Bicknell, Hafiz of Shiraz, Selections from his Poems. - London, 1875. - 384 pages.
[10] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. London, The Octagon Press, 1979. - 186 pages.
[11] A.J. Arberry. Fifty poems of Hafiz. Cambridge, University Press.1970. - 187 pages.

Яке аз тарҷумонони дигар Роберт Блай пиромуни ғазалҳои Ҳофиз чунин андешаро бозгӯ кардааст: «Чизе аз ғановати забони ғазалҳои Ҳофиз ба мо Андрю Марвел ва чизе аз равонии шеъраш бошад, Шекспири ҷавонро ёдрас мекунад. Зиёда аз ин, мо қудрати ҷаҳиши ӯро ҳис мекунем, ки аксари мо пештар онро тачриба накарда будем»[12].

Дар зерфаслҳои фасли дуюм доир ба тарҷумаи мутарҷимон дар давраҳои гуногун маълумот дода шуда мавриди таҳлил қарор мегиранд. Масалан чанде аз тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизро аз ҷониби Гертруда Белл мавриди таҳлил қарор медиҳем:

Агар он турки Шерозӣ ба даст орад дили моро,
Ба холи ҳиндуяш бахшам Самарқанду Бухороро.

Тарҷумаи Гертруда Белл:

Oh Turkish maid of Shiraz! In thy hand
If thou‘lt take my heart, for the mole on thy cheek
I would barter Bokhara and Samarkand[13].

Дар тарҷумаи ин байти бисёр машҳури Ҳофиз тарҷумон Г. Белл ба ҳадафи шоир хеле наздик омадааст. Ҳатто дар тарҷумаи ибораи «турки шерозӣ» тарҷумон бисёр эҳтиёткорона муносибат карда, онро «дӯшизаи турки Шероз» (Turkish maid of Shiraz) тарҷума мекунад. Топонимҳои Бухоро ва Самарқанд тибқи артикулятсияи забони англисӣ транслитератсия шудааст.

Дар боби дуюми диссертатсия – **«Тарҷумаҳои баъзе қабатҳои лексикӣ-фразеологии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ аз ҷониби мутарҷимон»**, ки аз 6 фасл ва зерфаслҳо иборат мебошад, тарҷумаи воҳидҳои фразеологӣ, истилоҳот ва мафҳумҳои ирфонӣ, вожаҳои марбут ба май, реалияҳо, метафораҳо ва номҳо, хусусан, топонимҳо, антропонимҳо, космонимҳо ва антономасияҳо мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор мегиранд. Фасли аввали боби дуюм «Тарҷумаи воҳидҳои фразеологӣ» номгузорӣ шудааст, ки аз ду зерфасл таркиб меёбад. Дар ин фасл ва зерфаслҳои он асолати тарҷумаи англисии идиомаҳо ва зарбулмасалу мақолҳое, ки дар ғазалиёти Ҳофиз корбаст шудаанд, таҳлил мешавад.

Мусаллам аст, ки ҳар як забон миқдори муайяни ифодаҳои устувор, идиомаҳо, фразеологизмҳо ва ҳикматҳоро дорост. Ин ибораҳо ва воситаҳои образнок бештар дар адабиёти бадеӣ, шеъру ғазал ва гуфтори ҳаррӯзаи мо ба чашм мерасанд. Ҳар чӣ қадаре ки ифодаҳои образнок, мақол, фразеоло-

[12] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. USA, 2008. - P. 6.
[13] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. - P. 100.

гизмҳо, зарбулмасалҳо дар забон зиёд бошанд, ба он далолат мекунад, ки гӯяндагони он забон таҷрибаи зиёд ва фарҳанги ғанӣ доранд.

Дар ашъори Ҳофиз ибораҳои устувори забонӣ ва зарбулмасалҳои зиёде ҳастанд, ки аз ҷониби тарҷумонҳо бо роҳҳои гуногун тарҷума шудаанд. Дар тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофиз ҳолатҳое ба назар мерасанд, ки дар матни асл воҳиди фразеологӣ вуҷуд надошта, ҳини тарҷума тарҷумон аз воҳидҳои фразеологӣ, хусусан аз идиомаҳои забони англисӣ истифода кардааст. Ин гуна корбаст маънии ғазалро ҳазф накарда, балки ба он зебоии иловагӣ бахшидааст.

Дар байти зер Ҳофиз идиомаи «ҳар чӣ бодо, бод!», ки маънои таваккалро дорад, истифода кардааст:

Шаробу айши ниҳон чист? Кори бебунёд,
Задем бар сафи риндону **ҳар чӣ бодо, бод!**

Тарҷумаи Дик Дэвис:

What‘s all this hiding happiness and wine away?
I‘ve lined up with the libertines now, **come what may**[14].

Чӣ тавре ки аз тарҷумаи Д. Дэвис маълум мегардад, мавсуф идиомаи «ҳар чӣ бодо, бод!»-ро дар шакли гуфтугӯии **«Come what may»** (ё might), яъне «ҳар чӣ бодо, бод, ё ҳар чӣ пеш ояд» тарҷума мекунад, бо идиомаи истифоданамудаи Ҳофиз мувофиқати комил мекунад.

Дар байти поён, агар Ҳофиз идиомаро истифода накарда бошад ҳам, аммо дар тарҷумаи он Д. Дэвис идиомаи **«to be mad about/for sb/sth.-to like or want sb/smth very much»**[15]-ро истифода бурдааст, ки маънои «дӯст доштан, хостан, маҷнун будан»-ро дорад.

Зи тоби оташи савдои ишқаш
Ба сони дег доим мезанам ҷӯш.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

And **I‘m so mad about** him, so on fire for him,
I‘m like a cooking cauldron‘s seething turbulence[16].

Дар байти зер Ҳофиз идиомаи «аз даст ба даст»-ро истифода кардааст, ки маънои «овоза шудан»-ро дорад.

Забони килки ту Ҳофиз чӣ шукри он гӯяд,

---

[14] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. New York, 2012. - P. 32.
[15] Oxford Advanced Learner`s Dictionary of Current English. Oxford University Press, 2010. - P. 925.
[16] Dick Davis. Faces of Love. - P. 9.

Ки гуфтаи суханат мебаранд **даст ба даст**.

Тарҷумаи Гертруда Белл:

But to thee, oh Hafiz, to thee, oh Tongue
That speaks through the mouth of the slender reed,
What thanks to thee when thy verses speed
From lip to lip, and the song thou hast sung?[17]

Гертруда Белл идиомаи «аз даст ба даст»-ро бо ифодаи **«from lip to lip»** тарҷума кардааст, ки таҳтуллафз маънои «аз лаб ба лаб»-ро ифода мекунад, аммо дар луғатҳои фразеологии забони англисӣ ин ибора ба назар намерасад. Мумкин аст, ки Г. Белл ибораи «аз даҳон ба даҳон»-ро дар назар доштааст, зеро чунин идиомаҳо дар забони англисӣ вуҷуд доранд: **«from hand to hand»** ё **«from mouth to mouth»**[18]. Гуфтан мумкин нест, ки Белл аз ин идиомаҳо огоҳ набуд, аммо ӯ тарҷумаи худашро афзал донистааст.

Ҳамин байт аз ҷониби Р. Блай ва Л. Левисон чунин тарҷума шудааст:

Now, Hafez, how can the tongue hidden in your pen
Ever give thanks enough for the way people
Pass on your poems from hand to hand?[19]

Дар ин ҷо мутарҷимон ибораи рехтаи **«from hand to hand»** (аз даст ба даст)-ро истифода кардаанд.

Дар байти дигари Ҳофиз таркиби феълии «рухи касеро дидан» мавриди назар қарор медиҳем.

Ин ҷони орият, ки ба Ҳофиз супурд дӯст,
Рӯзе рухаш бубинаму таслими вай кунам.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

This lent soul, that the friend once gave into
Hafez‘s care, I‘ll place
Within His hands again, on that day when
I see Him face to face[20].

Дар ин байт Ҳофиз таркиби феълии **«рух дидан»**, яъне вохӯрдан, рӯ ба рӯ шуданро хеле нозукона истифода бурдааст, аммо дар матни асл ин идиома нест. Тарҷумон ҳангоми тарҷумаи ин таркиби феълӣ идиомаи **«face**

---

[17] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. - P. 105.
[18] Кунин, А.В. Англо-русский фразеологический словарь [Текст] // А.В. Кунин. – М.: «Русский язык», 1984. – С.75.
[19] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. - Page 60.
[20] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. - P. 117.

to face» «рӯ ба рӯ»-ро истифода кардааст, ки дар забони англисӣ он шакли устуворро дорад[21]. Ҳамин идиома дар байти дигар, ки дар зер оварда шудааст, низ истифода шудааст. Дар мисраи зер идиомаи мазкур бар ифодаи **«назар бар манзар»** корбурд шудааст. Вале тарҷумони нуктасанҷ хуб дарк намудааст, ки ибораҳои «рух дидан» ва **«назар бар манзар андохтан»** бо ҳам муродиф мебошанд.

Сабо, хоки вуҷуди мо бад-он олиҷаноб андоз,
Бувад, к-он шоҳи хубонро *назар бар манзар* андозем.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Sweet breeze, convey the dust of our
existence to that place
Where Splendor reigns-perhaps that way
we'll see Him **face to face**[22]…

Ҳофиз ба ҷуз он ки дар ғазалҳояш аз ибораҳои маҷозӣ, вожаҳои ирфонӣ, ибораҳои рехта фаровон истифода бурдааст, ҳамчунин дар байтҳои алоҳида истифодаи зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ ба чашм мерасанд. Ҷойе ин мақолҳо айнан ва ҷойе бо тағйироти андак барои риояти вазн ва қофия истифода бурда шудаанд. Албатта, ба забони дигар тарҷума кардани зарбулмасалу мақол ҳам якчанд воситаҳо дорад: ёфтани зарбулмасал ё мақоли баробармаъно, ёфтани зарбулмасал ё мақоли наздикмаъно ё тарҷумаи тасвирии он аст. Муҳаққиқ Ф.М. Турсунов дар бобати лексикаи бемуодил чунин шарҳ дорад: «Мушкилоти асосии лексикаи бемуодил дар он аст, ки ҳар як забон воситаи инъикоси арзишҳои фарҳангӣ ва миллии як халқи алоҳида аст, ки хусусиятҳои хоси маданӣ, андешаронӣ ва ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад»[23].

Дар зер баъзе аз тарҷумаи англисии зарбулмасалу мақолҳое, ки дар байтҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ истифода шудаанд, дида мебароем.

- Ҳар кор анҷоми худро дорад:

Муроди Ҳофиз аз ин мақол он аст, ки ҳар чиз ё ҳар кор анҷом дорад. Ҳатто ғаму ғусса ва хатари рӯзгор анҷом мепазирад. Дар тарҷумаи Дик Дэвис ин зарбулмасал мувофиқати куллӣ дорад, яъне аз забони англиси эквиваленти баробармаъно пайдо шудааст: **«Ҳеҷ роҳе нест, к-онро нест поён»** мутаносибан *(There is no road that has no end)*:

---

[21] Кунин, А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – С. 257

[22] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. London, - P. 22.

[23] Турсунов, Ф.М. Сопоставительное исследование безэквивалентной лексики в лингвокультурном и переводческом аспектах [Текст]: дис. ... д-ра фил. наук: 10.02.20 / Турсунов, Ф.М. – Душанбе, 2016. – 358 с. – С. 63.

Гарчи манзил бас хатарнок асту мақсад бас баъид,
Ҳеҷ роҳе нест, к-онро нест поён ғам махӯр.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

And though the journey‘s filled with danger, and it‘s goal
Is all unknown, **there is no road that has no end**
-do not despair[24].

Ҳамин зарбулмасал дар «A dictionary of American Proverbs» вариантҳои дигари худро дорад: «**Every road has a turning; It is a long road that does not end**»[25].

- Ҳар чи корӣ ҳамон даравӣ:

Мурод аз ин зарбулмасал он аст, ки ҳар кас подоши амал хоҳӣ дид. Яъне, агар бад кардӣ, бад бинӣ ва агар некӣ кардӣ, некӣ бинӣ. Дар тарҷумаи Дик Дэвис ин зарбулмасал чунин тарҷума гаштааст, ки бо асл комилан мувофиқ аст: «Ҳар касе он даравад оқибати кор, ки кишт» мутаносибан дар тарҷума чунин шакл дорад **«Each of us will reap the seeds he sow»**. Дар «Англо-русский фразеологический словарь» А.В. Кунин чунин зарбулмасал пайдо гардид: **«Reap as (или What) one has sown».** Тарҷумаи Р. Блай ва Л. Левисон ин гуна шакл гирифтааст: **«Each of us reaps our wheat»** *(Ҳар яки мо гандуми киштаашро медаравад).* Дар тарҷумаи ҳамаи тарҷумонон: Д. Дэвис, Г. Белл, Р. Блай ва Л. Левисон ин зарбулмасал эквиваленти худро дорост.

Ман агар некаму гар бад, ту бирав, худро бош,
Ҳар касе он даравад оқибати кор, ки кишт.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Each one of us will reap the seeds
He sows, so what is it to you
Whether I‘m good or bad? To work on who
You are should be your aim[26].

Тарҷумаи ҳамин байт аз ҷониби Гертруда Белл:

I have swerved frommy path-keep thou to thine own
For every man when he reaches the goal
Shall reap the harvest his hands have sown[27].

---

[24] Dick Davis. Faces of Love. -P. 30.
[25] A dictionary of American Proverbs. New York, Oxford, 1992. -P. 513.
[26] Dick Davis. Faces of Love. -P. 34.
[27] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 116.

Тарҷумаи Р. Блай ва Л. Левисон:

Whether I am good or bad is not exactly to the point,
Go ahead and be who you are. This world we live in
Is a farm, and each of us reaps our wheat[28].

- Раққоси беҳунар айб дар дар тангии пойгоҳ кунад:

Мурод аз ин масал он аст, ки беҳунарон ба айб нигаранд, чун аз уҳдаи коре намебароянд. Ҳофиз ҳамин масалро дар шакли аҳсани шеърӣ баён кардааст. Аммо Д. Дэвис эквиваленти ин маҳолро дарёб накардааст ва аз тарҷумаи таҳтуллафзӣ истифода бурдааст. «**Ҳар кӣ беҳунар афтад, назар ба айб кунад**» дар тарҷумаи Д. Дэвис чунин аст: «**The untalented who always notice transagression and deformity**» (беҳунарон доимо камбудиву нуқсонҳоро бинанд).

Камоли сидқи муҳаббат бибин, на нақси гунаҳ,
Ки ҳар кӣ беҳунар афтад, назар ба айб кунад.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Don‘t only look at faults and weakness,
See love in its totality-
It‘s **the untalented who always notice**
Transgressions and deformity[29].

Фасли дуюми боби дуюм ба «**Тарҷумаи истилоҳот ва мафҳумҳои ирфонӣ**» бахшида шудааст. Зикр бояд кард, ки ашъори Ҳофиз саршор аз вожаҳои ирфонист. Ҷойе ин маъниҳои динӣ асливу ҷойе маҷозӣ корбаст шудаанд. Ҳофиз дар истифодаи вожаҳои ирфонӣ моҳиртарин шоири форсизабонон аст. Мушкилоти шарҳи ғазалиёти Ҳофиз ҳам маҳз дар ҳамин вожаҳои ирфонист. Мушкилоти дигар вобаста ба тарҷумаи ин вожаҳост, ки ҷойе тарҷумаи худро ёфтаву ҷойе мубҳам мондааст. Чунончи:

- қисмат:

Қисмат ҳаволатам ба харобот мекунад,
Ҳарчанд к-инчунин шудаму онҷунон шудам.

Вожаи «**қисмат**»-ро Дик Дэвис «**Fate**» тарҷума кардааст, ки маънии тақдир ва сарнавиштро низ медиҳад. Ин ҷо тарҷумон ба мушкилӣ рӯ ба рӯ нашудааст, чунки ин вожа бо забонҳои гуногун тарҷума шуда, тобиши динии ин вожа низ дар динҳои гуногун вуҷуд дорад.

---

[28] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. -P. 33.
[29] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 50.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Fate drags me to the wine-shop‘s door-
And though I turn and twist,
That‘s where I always finish up;
It‘s useless to resist.
Ҳофиз аз машраби **қисмат** гила ноинсофист,
Табъи чун обу ғазалҳои равон моро бас.

Тарҷумаи Р. Блай ва Л. Левисон:

It‘s inappropriate, Hafez, for you to complain
Of your gifts from **Fate**. Your nature is like water;
Your beautifully flowing poems for us are enough.

- охирзамон:

Вожаи **«охирзамон»** дар фарҳангҳо ба маънои рӯзи қиёмат, рӯзи растохез тафсир шудааст. Дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ин вожа бар маънии *давраи охир, давраи вопасини дунё, наздик ба рӯзи қиёмат* маънидод ёфтааст. Яъне, рӯзе, ки ҳаёт дар дунё вуҷуд нахоҳад дошт:

Аз он замон, ки фитнаи чашмат ба ман расид,
Эмин зи шарри фитнаи **охирзамон** шудам.

Вожаи «охирзамон»-ро Дик Дэвис **«The last days»** (рӯзҳои охир) тарҷума кардааст, ки бо мазмуни он комилан мувофиқ меояд. Вале чунин таҳтуллафз тарҷума шудан, албатта сабаб дорад. Бояд таъкид кард, ки дар тасвири динии англисзабонон чунин мафҳум вуҷуд надорад. Аз ин рӯ, калимаи алоҳидае низ мавҷуд нест, ки ҳамин маънии динии онро нишон диҳад. Бинобар ин, тарҷумон аз роҳи тарҷумаи таҳтуллафз тавонистааст, ки маънои байти Ҳофизро нигоҳ дорад.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

And from that moment that your glance
First troumblrd me, I‘m sure
I‘ve been immune to all the troubles
The last days have in store[30].

- муҳтасиб:

Муҳтасиб - доруға, посбон, маъмури ҳоким, ки мардумро ба корҳои нек ҳидоят мекарду аз корҳои бад метарсонд[31].

Ҳофиз ин вожаро дар байти зер истифода намудааст:

---

[30] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 3.
[31] Ансор, М. Шарҳи 42 ғазали Ҳофиз [Текст] // М. Ансор. – Душанбе, 1994. – С.34.

Бо муҳтасибам айб магӯед, ки ӯ низ
Пайваста чу мо дар талаби айши мудом аст.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

And don‘t go the morals officer
to make a fuss-
He‘s on the constant lookout too for pleasure,
Just like us.

Ё ин ки дар байти поён:

Ҳар кас, ки бидид чашми ӯ гуфт:
«Ку муҳтасибе, ки маст гирад?».

Тарҷумаи Дик Дэвис:

And anyone who saw
His eyes would say;
«Where‘s the police, to haul
This drunk away?»[32].

Дар ҳар ду байт Дик Дэвис муҳтасибро дуруст тарҷума кардааст. Яке **«morals officer»** ва дигаре **«the police»**. Аммо вожаи «morals officer», ки маънии пулиси насиҳатгӯст, муносибтар аст. Тарҷумаи ҳамин вожа аз ҷониби Р. Блай ва Л. Левисон:

Whoever looks into his luminous eyes cries:
«Someone is already drunk, get **the police**!»[33].

Ҳамин тавр, дигар вожаю истилоҳот ва мафҳумҳои ирфонӣ, аз қабили **солик, сайру сулук, воиз, хонақоҳ, шайх, зоҳид, ринд, масҷид, куништ, савмаа, кавсар** ва ғайра, ки дар ғазалиёти Ҳофиз истифода шудаанд, дар тарҷумаи онҳо мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Фасли сеюми боби дуюм ба таҳлили тарҷумаҳои вожаҳои марбут ба май, ки дар ғазалиёти Ҳофиз мавқеи муайянро касб мекунанд, бахшида шудааст. Дар ин фасл махсусан тарҷумаи вожаю ибораҳои **майкада, соғар, пири муғон, соқӣ** ва ғайра таҳлил шудаанд. Масалан:

- майкада:

Майкада - ҷойи шаробфурӯшӣ ва шаробнӯшӣ, майхона[34].

---

[32] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 45.
[33] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. -P. 25.
[34] Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. – Душанбе, 2010. – С. 779.

Дик Дэвис ин вожаро дар ду байт «*the wine-shop*» тарҷума мекунад, ки дуруст аст.

Алминнату лиллаҳ, ки дари **майкада** боз аст,
З-он рӯ, ки маро бар дари ӯ рӯйи ниёз аст.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Thanks be to God now that **the wine-shop** door
Is open, since it‘s there I‘m heading for[35].
Биҳишти адн агар хоҳӣ, биё бо мо ба **майхона,**
Ки аз **пойи хум**ат яксар ба ҳавзи Кавсар андозем.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Come join me in **the wine-shop**, friend,
If you want paradise;
I‘ll tip you from the wine-cask to
Kosar‘s stream in a trice[36].

Дар фасли чоруми боби мазкур **«Реалияҳо дар тарҷумаи англисии ғазалиёти Ҳофиз»** таҳлил мешаванд. Дар фарҳангу тамаддуни ҳар миллат вожагони махсусе ҳастанд, ки тарҷуманопазиранд, чунки ин ифодаҳо ба ҷавҳари миллӣ, таърих, тарзи зисту зиндагонӣ, анъана, муҳити атроф ва ҷаҳонбинии ин ё он халқ алоқаманд аст. Ин гуна вожаҳоро реалияҳо ё вожаҳои **«урфӣ»** мегӯянд.

Зимни тарҷумаи реалияҳо, аз як тараф, зарурияти инъикоси обуранги миллӣ ва аслият ва, аз тарафи дигар, интиқоли мазмун ва фаҳмиши соҳибзабон пеш меояд, ки бе пургӯӣ ифода карда шавад. Муҳаққиқон чор роҳи тарҷумаи реалияҳоро пешниҳод кардаанд:

1) Транслитератсия ё транскрибсия;
2) Эҷоди калимаи нав ё калимаи мураккаб;
3) Пайдо кардани калимаи наздикмаъно;
4) Тарҷумаи тақрибан наздик ба маъно[37].

Дар мавриди тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ низ ин гуна калимаҳои тарҷуманопазир ё реалияҳо ҳастанд, ки ҷое тарҷумаи тасвирӣ шудаву ҷое ҳамчун калимаи урфӣ транслитератсия шудаанд. Чунончи:

- шайх – муршид, пешвои рӯҳонӣ, эшон, пир, обид, зоҳид:

Биё, эй **шайх**у аз хумхонаи мо
Шаробе хӯр, ки дар ҷаннат набошад.

---

[35] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 15.
[36] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 23.
[37] Фёдоров, А.В. Основы общей теории перевода. Москва, изд. «Филология три», 2002. – С. 207.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Come, **sheik**, and join in our
Carousing-you‘ll be given
A draught of wine that you
Won‘t ever find in heaven[38].

- лӯлӣ:

Фиғон, к-ин **лӯлиён**и шӯхи ширинкори шаҳрошӯб,
Чунон бурданд сабр аз дил, ки туркон хони яғморо.

Тарҷумаи Гертруда Белл:

They have filled the city with blood and broil,
Those soft-voiced **Lulis** for whom we sigh;
As Turkish robbers fall on the spoil,
They have robbed and plundered the peace of my heart[39].

Фасли панҷуми боби дуюм бо номи **«Метафораҳо дар ғазалиёти Ҳофиз ва тарҷумаи онҳо»** ба таҳлили тарҷумаи вожаҳои маҷозӣ (метафораҳо)-и ғазалиёти Ҳофиз бахшида шудааст. Метафора аз забони юнонӣ гирифта шуда, маънои «кӯчонидан»-ро дорад. Ин як василаи услубист, ки ба ҷои номи ягон ҳодиса ё навъи ашёе истифода шудани номи ҳодиса ё навъи ашёи дигареро мефаҳмонад.

Хандаи ҷоми маю зулфи гиреҳгири нигор,
Эй басо тавба, ки чун тавбаи Ҳофиз бишикаст.

Дар «Шарҳи Судӣ бар Ҳофиз», ки Исмат Сатторзода ба забони форсӣ тарҷума кардааст, мурод аз **«хандаи ҷом»** рахшандагии қадаҳ аст, чун вақте ки пур аз бода бошад, шавқ ва завқ медиҳад.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

So take the **laughing wine cup**, raise it in your hand,
Caress your lover‘s curls, and say Hafez has spoken;
How many vows of abstinence the world has seen
So fervently affirmed, and like Hafez‘s-broken[40].

Тарҷумон Д. Дэвис «хандаи ҷоми май»-ро **«laughing wine cup»** тарҷумаи таҳтуллафзӣ мекунад. Ба фикри мо, ин роҳи дурусти тарҷума аст, чунки аслан ҷоми май намехандад ва барои тарҷумон тарҷумаи ин гуна ибораҳои маҷозӣ воқеан мураккаб ва то ҷойе нофаҳмост. Ҷоми ҷаҳоннамо

[38] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 20.
[39] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 100.
[40] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 4.

ё ҷаҳонбин «он ки ё он чи ҷаҳон ва ҳодисоти онро мебинад». Дар «Шарҳи бист ғазали Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ» Ҷоми Ҷам «Ҷоме, ки дар он ҳама асрори олам дида мешавад ва бо номҳои ҷоми ҷаҳоннамо, ҷоми гетинамо низ ёд мешавад»[41] .

Тарҷумаи Р. Блай ва Л. Левисон:

> **The laughter of the wine,** and the disheveled curls
> Of the One We Love… How many nights of repentance-like
> Hafez‘s –have been broken by moments like this?[42]

Тарҷумонон Р. Блай ва Л. Левисон **«хандаи ҷоми май»**-ро «The laughter of wine» тарҷума кардаанд. Яъне тарҷумонон Д. Дэвис, Р. Блай ва Л. Левисон дар тарҷумаи ин метафора як воситаи тарҷума-тарҷумаи таҳтуллафзиро пеш гирифтаанд.

- лашкари ғам; мулки дил:

> То лашкари ғамат накунад мулки дил хароб,
> Ҷони азизи худ ба наво мефиристамат.

Дар байти боло ибораҳои маҷозии **«лашкари ғам»** ва **«мулки дил»** аз ҷониби шоир корбурд шудааст. «Лашкари ғам» маънии зиёдии ғамро дорад ва «мулки дил» макони обод. Дар ин ҷо низ таносуби вожаҳои «лашкар» ва «мулки дил» калидӣ мебошад, яъне ҳуҷуми лашкар метавонад мулки ободро хароб, талаву тороҷ кунад.

Гертруда Белл ҳамин метафораи «лашкари ғам»-ро **«Sorrow‘s army»** тарҷума мекунад, ки ин метафора ҳам мустафид аст. Метафораи «мулки дил»-ро **«Heart‘s domain»**, яъне сарзамини дил тарҷума кардааст, ки мутаносибан ба маънои байт мувофиқат мекунад. Вале дар байти дигар ибораи «мулки дил» ба тарзи дигар тарҷума шудааст.

Тарҷумаи Гертруда Белл:

> Lest Sorrow‘s army waste thy heart‘s domain,
> I send my life to bring thee peace again[43].

- мулки дил:

> Ғаме, ки чун сипаҳи Занг **мулки дил** бигирифт,
> Зи хайли шодии Руми рухат зудояд боз.

---

[41] Исрофилниё, Ш.Р. Шарҳи бист ғазали Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ [Матн] // Ш.Р. Исрофилниё. Душанбе: Пайванд, 2016.– С. 24-25.
[42] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. -P. 8.
[43] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 98.

«Мулки дил» дар ин байт **«the kingdom of my heart»**, яъне кохи дили ман тарҷума шудааст. Сабаби дар байтҳои гуногун тарҷума шудани метафора ба мазмуни дохилии байти асл вобаста аст.

Тарҷумаи Гертруда Белл:

Like to a cruel Ethiopian band,
Sorrow despoiled **the kingdom of my heart-**
Return! Glad Lord of Rome, and free the land[44];

Дар фасли шашум **«Тарзи тарҷумаи ономастикӣ (номҳо)»** тарзи тарҷумаи топонимҳо, антропонимҳо, космонимҳо ва антономасияҳо мавриди таҳлил қарор мегиранд. Тарҷуманопазирии номҳоро Влахов С. зикр намуда, мегӯяд*: «Тарҷуманопазириш номҳои хос асоси ба гурӯҳи лексикаи бемуодил дохил шудани он аст, ки аксарияти онҳо бо халқиятҳои гуногун, бо маданияту анъанаи як халқ вобаста будани он аст...Исмҳои хос аз рӯйи қоида иқтибос мешаванд, транскрипсия мешаванд, аммо ба таври истисно тарҷума мешаванд»*[45].

Ин гуфтаҳои муҳаққиқро ҷонибдорӣ намуда, намунаҳои онро дар ғазалиёти Ҳофиз дида мебароем:

Юсуфи гумгашта боз ояд ба **Канъон** ғам махӯр,
Кулбаи эҳзон шавад рӯзе гулистон ғам махӯр.

- Канъон:

Дик Дэвис топоними «**Канъон**»-ро *Canaan`s land* тарҷума мекунад, ки дар ин ибора топоними Канъон транслитератсия шуда, барои таҳвияти фикр вожаи *land* изофа мегардад, ки маънои сарзамин, манзилро дорад.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Lost Joseph will return to **Canaan‘s land** again
- do not despair
His grieving father‘s house will fill with flowers again
-do not despair[46].

- Ироқ, Форс, **Бағдоду Табрез:**

Ироқу Форс гирифтӣ ба шеъри хуш, Ҳофиз,
Биё, ки навбати **Бағдоду** вақти **Табрез** аст.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Pars knows the splendor of your verse, Hafez-
It‘s made the towns of ***Eraq*** glad;

---

[44] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 113.
[45] Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе [Текст] // С. Влахов, С. Флорин. – М.: Изд-во «Международные отношения», 1980. – С. 222.
[46] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 29.

So now‘s the time to try it out elsewhere-
Tabriz, perhaps, and then **Baghdad**[47].

Ҳамин тавр, топонимҳои Мусалло, Рукнобод, Ироқу Форс, Бағдоду Табрез, Самарқанду Бухоро аз ҷониби тарҷумонон Д. Дэвис ва Г. Белл бо риояи фонетикаи забони англисӣ баргардон шудаанд: **Mosalla, Rocknabad, Eraq, Pars, Baghdad, Tabriz, Bokhara and Samarqand**. Танҳо топономияи «Миср», ки муодилашро дорад, **Egypt** тарҷума шудааст, ки мутаносибан Миср аст.

Ҳамин гуна антропонимҳо (номҳои ашхос) мавриди таҳлил қарор мегиранд:

- Маҷнун, Лайлӣ, Маҳмуд ва Аёз:

Бори дили **Маҷнун**у хами турраи **Лайлӣ**
Рухсораи **Маҳму**ду кафи пойи **Аёз** аст.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Majnun‘s grief, **Layla‘**s curls, **Ayaz**‘s foot
That royal **Mahmud**‘s face bowed down before[48].

- Юсуф ва Зулайхо:

Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон ғам махӯр,
Кулбаи эҳзон шавад рӯзе гулистон ғам махӯр.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Lost **Joseph** will return to Canaan‘s land again
-do not despair
His grieving father‘s house will fill with flowers again
-do not despair[49].

Тарҷумаи ҳамин байт аз ҷониби Гертруда Белл:

From **Cannaan Joseph** shall return, whose face
A little time was hidden: weep no more-
Oh, weep no more! In sorrow‘s dwelling-place
The roses yet shall spring from the bare floor![50]
Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон, ғам махӯр,
Кулбаи эҳзон шавад рӯзе гулистон ғам махӯр!

---

[47] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 61.
[48] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 15.
[49] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 29.
[50] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 132.

Тарҷумаи Р. Блай ва Л. Левисон:

Joseph the lost will return, Jacob should not
Sink into sadness; those who sit in the Grief
House will eventually sit in the garden[51].

Антропонимҳои **Маҷнун, Лайлӣ, Маҳмуд, Аёз, Юсуф, Зулайхо, Ҷамшед, Баҳман, Қубод, Масеҳо, Исми Аъзам, Сулаймон** зимни тарҷума бо ду роҳ баргардон шудаанд: антропонимҳое, ки сирф хусусияти миллӣ доранд, транслитератсия шудаву антропонимҳои муштарак (яъне исми паёмбарон) муодили худро дар дигар забон ёфтаанд: *Majnun, Layla, Ayoz, Mahmud, Zuleikha, Jamshed, Bahman, Noah and Qobad.* Аммо антропонимҳои динӣ муодили худро доранд*: Jesus, Solomon, Joseph.*

Космонимҳо (номи ҷирмҳои осмонӣ) ба таври зер тарҷума шудаанд:

- Зуҳра – сайёраи ба Замин наздиктарини низоми Офтоб, ки бо номҳои «**Ноҳид**», «**ситораи саҳарӣ**» ва «**ситораи субҳ**» машҳур аст.

Дик Дэвис космоними «**Зуҳра**»-ро *Venus-Венера* тарҷума мекунад, ки дуруст аст ва ин космоним муодили худро дар забони англисӣ дорад. Аммо тарҷумон Гертруда Белл «**Зуҳра**»-ро транслитератсия мекунад: **Zohra**.

В-он гаҳам дардод ҷоме, к-аз фурӯғаш бар фалак
Зуҳра бар рақс омаду барбатзанон мегуфт: Нӯш!

Тарҷумаи Дик Дэвис:

And then he gave me such a glass
Of wine its flashing light
Made **Venus** dance in heaven, and strike
Her lute in shared delight[52].

Дар байти дигар:

Зуҳра созе хуш намесозад, магар удаш бисӯхт,
Кас надорад завқи мастӣ, майгусоронро чӣ шуд?

Тарҷумаи Гертруда Белл:

Heaven‘s music is hushed, and the planets roll
In silence; has **Zohra** broken her lute?
There is none to press out the vine‘s ripe fruit,
And what has befallen the foaming bowl[53].

---

[51] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. -P. 13.
[52] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 100.
[53] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 149.

- Зуҳал – яке аз сайёраҳои калони низоми Офтоб, ки онро Кайвон низ мегӯянд.

Дар тарҷумаи тарҷумонон Р.Блай ва Л. Левисон «**Зуҳал**» **Saturn** тарҷума шудааст. Аслан аксари номҳои космонимӣ муодили худро доранд.

Бигир турраи маҳчеҳраеву қисса махон,
Ки саъду наҳс зи таъсири **Зуҳраву Зуҳал** аст.

Тарҷумаи Р. Блай ва Л. Левисон:

Reach for her forehead and liftone of those strands
Of hair; then forget about whether **Saturn**
Or **Venus** is responsible for your luck[54].

Антономасия – ин истифода бурдани исми хос ба ҷои исми ҷинс ва баръакс ибораи тавсифиро чун исми хос истеъмол кардан аст. Гузаштани исми хос ба исми ҷинс метавонад дар натиҷаи кӯчиши метафорӣ ё метаномӣ сурат гирад.

- Кавсар:

Биё, эй шайху аз хумхонаи мо
Шаробе хӯр, ки дар Кавсар набошад.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Come, sheik, and join in our
Carousing-you‘ll be given
A draught of wine that you
Won‘t ever find in **heaven**[55].

- Каъба:

Дар биёбон гар ба шавқи **Каъба** хоҳӣ зад қадам,
Сарзанишҳо гар кунад хори муғелон ғам махӯр!

Тарҷумаи Дик Дэвис:

When, if you long to tread the pilgrims‘ desert trail
To Mecca‘s distand shrine, sharp throrns beset your path
-do not despair[56].

Тарҷумаи ҳамин байт аз ҷониби Гертруда Белл:

Oh Pilgrim nearing Mecca‘s holy fane,
The thorny maghilan wounds thee in vain,
The desert blooms again-oh, weep no more![57]

---

[54] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. -P. 64.
[55] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 20.
[56] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 29.

Боби сеюми диссертатсия «**Хусусиятҳои маъноӣ ва услубии тарҷумаи англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ»** ном дорад, ки аз ду фасл ва зерфаслҳо мураттаб шудааст. Дар фасли аввал «**Хусусиятҳои маъноии тарҷумаи англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ»** синонимҳо, омонимҳо ва антонимҳо ва тарзи тарҷумаи онҳо мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Ҳофиз аз боистеъдодтарин шоиронест, ки дар ғазалиёташ синонимҳоро моҳирона истифода мебарад. Синонимҳои «**Андалеб ва ҳазор**» ба гурӯҳи синонимҳои услубӣ дохил мешаванд, чунки ҳарду вожа ҳам дар адабиёти бадеӣ истифода мешавад ва вожаи гуфтугуии он «**булбул**» аст. Тарҷумон Дик Дэвис ҳамин синонимҳоро андак нодуруст дарк намудааст, чунки вожаи «**ҳазор**»-ро тарҷумон шумора мефаҳмад ва онро чунин тарҷума мекунад: «**Thousands of nightingales»** *Ҳазорон булбул.* Ин аз адами синоними вожаи «булбул» дар забони англисӣ нест, чунки ин вожа дар забони англисӣ хам синонимҳои зиёд дорад: *songbird, melodist, mockingbird.*

- андалебон ва ҳазорон:

Сад ҳазорон гул шукуфту бонги мурғе барнахост,
Андалебонро чӣ пеш омад, **ҳазорон**ро чӣ шуд?

Тарҷумаи Дик Дэвис:

A hundred thousand flowers appear
But no birds sing for them to them to hear-
Thousands of nightingales are dumb:
Where are they now? Why don`t they come?[58]

- ғариб-аҷиб:

Ин вожаҳо маънои кас ё чизи ғалатиро доранд. Дар тарҷумаи Дик Дэвис ин синонимҳо (**ғариб-аҷиб**) бо вожаҳои «*Strangely curious- perplex*» тарҷума карда шудаанд, ки онҳо пурра бо ҳам синоним набуда, балки наздик маъно мебошанд. Вожаи «*perplex* –дар ҳолати нофаҳмӣ будан» ва ибораи «*strangely curious-аҷобати ҳайратовар*» аст. Синонимҳои «**ғариб ва аҷиб**» ба гуруҳи синонимҳои услубӣ дохил мешаванд.

Фарёди Ҳофиз ин ҳама, охир, ба ҳарза нест,
Ҳам қиссае **ғариб**у ҳадисе **аҷиб** ҳаст.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Hafez`s cry is not mere nonsense
When all is said and done;
Though it`s a **strangely curious** tale,
And a **perplexing** one[59].

---

[57] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 133
[58] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 6.

Омонимҳо вожаҳое мебошанд, ки навишт ва талаффузи ягона дошта, маъниҳои гуногун доранд.

- ғариб ва ғариб:

Ғариби мисраи аввал ба маънои аҷиб, бадеъ, ғалатӣ, шигифтовар омада, ғариби мисраи дувум маънои мусофир, дурафтода аз Ватан, ҷудо аз ёру диёр корбаст шудааст. Дар тарҷумаҳои тарҷумонон Р. Блай ва Л. Левисон ва Дик Дэвис ин омонимҳо чунин тарҷума кардаанд: «*stranger-ғариб, аҷиб ва strangers- муҳоҷир, аз Ватани дигар омада*». Зикр бояд кард, ки омонимҳои асл бо тарҷумаи тарҷумонони фавқуззикр комилан мувофиқат мекунад, ки ин аҳёнан вомехӯранд.

Гар омадам ба кӯйи ту, чандон **ғариб** нест,
Чун ман дар ин диёр ҳазорон **ғариб** ҳаст.

Тарҷумаи Р. Блай ва Л. Левисон:

If should find myself in your neighborhood one day,
There‘s nothing **strange** in that, because thousands
Of **strangers** constantly mill about in this town[60].

Тарҷумаи Дик Дэвис:

And it`s not **strange** that I should choose
Your street in which to wait-
Thousands of **strangers i**n this world
Are in the selfsame state[61].

Антонимҳо воситаҳои хеле маъмули луғавию услубӣ ба шумор мераванд. Таркибҳои антонимӣ ба сифати воситаи услубӣ дар адабиёти бадеӣ ва нутқи публисистӣ фаровон истифода мешаванд.

Таркибҳои антонимӣ ҳангоми истифодаи паиҳам бештар бо пайвандаки -у (-ю) ё ва ба ҳам пайванд мешаванд.

Дар ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ин гуна таркибҳои антонимӣ зиёданд:

- вақти шабоб-замони шайб:

Даврони ҷавонӣ ва пирӣ. Дик Дэвис ин антонимҳоро бисёр бомаҳорат тарҷума кардааст: «*youth-ҷавонӣ ва white-haired senility- пири сарсафед*».

Зи дида хун бичаконад фасонаи Ҳофиз,
Чу ёди **вақти шабоб**у **замони шайб** кунад.

Тарҷумаи Дик Дэвис:

The stories Hafez tells provoke our tears,
That fall, blood-red, since he

---

[59] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P.13.
[60] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. -P. 11.
[61] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 12.

Recalls the time that lies between our **youth**
And our **white-haired senility**[62].

Ҳамин тавр тарзи тарҷумаи антонимҳои **хонақоҳу харобот, ҳасту нест**, **оқилу девона, ҷидду ҷаҳд, зоҳир ва ботин, аҳбоб ва аъдо, хосу ом, посбону султон, ҳушёру маст, нася-нақд, ҳузур ва ғоиб**, **ҳақиқат ва маҷоз; ҳақиқат ва афсона, султон ва ғулом**, **подшоҳу гадо, асир ва озод**, **ҳушёру маст, неку бад, дарахти дӯстӣ-ниҳоли душман**, **суду зиён** ва ғайра таҳлил шудаанд.

Фасли дуюми боби сеюм ба таҳлии хусусиятҳои услубии тарҷумаи англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ бахшидда шудааст. Дар ин фасл тарзи тарҷумаи вожаҳои куҳнашуда, калимаҳои услуби баланд ва паст мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Чунончи:

- бирав ба кори худ *(услуби паст)* – яъне бо кори худ машғул шав. Дик Дэвис ҳамин ифодаро дар забони англисӣ бисёр дуруст тарҷума кардаast: «***Go, mind your business*** *- бирав, бо кори худ шуғл варз».*

Бирав ба кори худ, эй воиз, ин чӣ фарёд аст?
Маро фитод дил аз раҳ, туро чӣ афтодаст?

Тарҷумаи Дик Дэвис:

Go, mind your own business, preacher! What`s all
This hullabaloo?
My heart has left the road you travel, but
What`s that to you?[63]

Ҳамин тавр, аз таҳқиқоти мазкур мо ба хулосае омадем:

1. Дар тарҷумаи матнҳои шеърӣ, яъне осори назмӣ мушкилӣ ва масъалаҳои зиёде марбут ба забони тарҷумаи асарҳои назмӣ ҳанӯз норавшан боқӣ мондааст [1-М].

2. Дар ҷанбаи амалисозии вазифаи асосии забони назм ба хонанда (ё шунаванда) аз ҷиҳати эстетикӣ таъсир расонидан, хосиятҳои прагматикии он сазовори таваҷҷуҳи махсус аст, ки таҳлили он ҳамкории мутақобилаи муаллиф ва хонандаро ошкор мекунад, ченаки эстетикиро муайян мекунад, маълумотро дар назм бо тамоюли муайян ба хонанда пешкаш менамояд.

3. Тадқиқоти функсионалии забони назм хусусияти забонии онро ошкор мекунад, ки дар асоси норавшании маъноӣ ва гуногунандешии тафсирҳо, мубоҳисаҳо пайдо мешаванд. Дар ин ҷодаи татбиқ забони матни шеърӣ ҳамчун объекти таҳқиқоти забоншиносӣ дар соҳаи тарҷумашиносӣ имкониятҳои калон дорад.

---

[62] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 51.
[63] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. -P. 18.

4. Тарҷумаи назмӣ дар Тоҷикистон ҳамеша як ҷузъи муҳими раванди умумии забоншиносӣ ва адабӣ буд ва дастовардҳои он ба таври умум эътироф карда мешаванд, ки ин асос медиҳад, ки тарҷумаи шоирона ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи мероси фарҳангии миллии кишвар сазовори омӯзиши ҳамаҷониба дониста шавад.

5. Тарҷумаи осори назмии классикон ё шоирони муосири тоҷик аз ҷониби соҳибзабонон на он қадар рушд кардааст. Таҳқиқи масъалаҳои назариявии тарҷума низ то ҳанӯз ба ҳадди кофӣ инкишоф наёфтааст.

6. Тарҷумаи қабатҳои лексикӣ-фразеологии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ яке аз масъалаҳои мушкил дар тарҷумаи ғазалҳо аз забони тоҷикӣ ба англисӣ аст.

7. Тарҷумаи лексикаи бемуодил аз қабили, воҳидҳои фразеологӣ, метафораҳо, зарбулмасалу мақол, реалияҳо, ономастика ва дигар унсурҳои забонӣ аз ҷониби муҳаққиқони ватаниву хоричӣ ба таври густурда омӯхта шудааст, аммо маҳз муҳаққиқе, ки ба омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои тарҷумаи лексикаи бемуодили ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ машғул шуда бошад, ба ҷуз мақолаҳои алоҳида дар ин мавзуъ баррасӣ шуда, ягон кори арзишманде вуҷуд надорад.

8. Дигар аз мушкилоти тарҷумаи ғазалҳо истилоҳоти ирфонӣ мебошад, ки дар ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ хеле фаровонанд. Аммо зимни таҳлили байтҳо бо вожаҳои ирфонӣ аён гашт, ки мутарҷимон пеш аз ба тарҷума оғоз кардан, шарҳҳои зиёдеро хондаанд ва ба умқи мафҳуми ин вожаҳо расидаанд. Новобаста ба ин, дар тарҷумаи вожаҳои ирфонӣ тарҷумаҳои ғалат ба назар расид [2-М].

9. Муваффақияти тарҷумонон дар тарҷумаи ономастика аст, ки бо доштани муодилҳояшон дар забони англисӣ тарҷума шудаанд. Албатта, бо доштани хусусиятҳои миллӣ дар топонимҳо ва антропонимҳо баъзеи онҳо транслитератсия шудаанд. Аммо антропонимҳои динӣ, ки барои мардуми англисзабон ошност, эквиваленти худро ёфтаанд.

10. Дар тарҷумаи зарбулмасал ва мақол низ мутарҷимон дар аксар маврид муваффақ шудаанд, дар ҳолати дарёб накардани муодил аз тарҷумаи таҳтуллафзӣ ё тасвирӣ истифода бурдаанд [3-М].

11. Синонимҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ бо роҳҳои гуногун тарҷума гаштаанд. Аз ҷумла аз як ҳиссаи нутқ ба дигар ҳиссаи нутқ гузаштани синонимҳо, таҳтуллафз тарҷума шудани онҳо.

12. Дар масъалаи тарҷумаи антонимҳо ва омонимҳо тарҷумонон хеле муваффақ гаштаанд. Чунки дар аксари ҳолат омонимҳои баробармаъно дарёфт карда шудааст [8-М].

13. Архаизмҳо асосан дар тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ба забони англисӣ вохӯрданд. Чунки замони офарида шудани ин

тарҷумаҳо асрҳои пеш буда, бо назардошти забони он рӯз тарҷума шудаанд [5-М].

14. Дар ғазалиёти Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ вожаву ибораву ҷумлаҳои услуби баланд хеле фаровон аст. Тарҷумаи ҳамин вожаҳои баланд асосан аз ҷониби тарҷумонон таҳтуллафзӣ тарҷума шудаанд. Мисли, хандаи ҷоми май, тӯби тавфиқ ва каромат ва ғ. Аммо дар тарҷумаи таҳтуллафзӣ ҳам аксаран тарҷумаҳои хуб ва мувофиқ ба асл омадааст.

15. Вожаҳои услуби паст, асосан дар шакли даҳал вонахӯрданд, аммо Ҳофизи Шерозӣ ҷо-ҷо пӯшида даҳал гуфтааст. Аз байни тарҷумононе, ки ғазалиёти Ҳофизи Шерозиро ба забони англисӣ тарҷума намудаанд, тарҷумаҳои Дик Дэвис ба асл наздик ва бо риояи вазну қофия аст.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Дар заминаи таҳқиқоти анҷомпазируфта чунин тавсияҳои илмӣ бо мақсади корбарӣ ва такмили мавзуи баррасишуда манзур карда мешавад:

1. Натиҷаҳои таҳқиқоти зеринро метавон ҳамчун мавод дар корҳои таҳқиқотӣ ва дар таҳияи барномаҳо ё коркарди масъалаҳое, ки бо таҳқиқоти тарҷумаҳои назмӣ алоқаманданд, истифода кард.

2. Кори диссертатсионӣ ва натиҷаҳои илмӣ-таҳқиқии он метавонад дар самтҳои гуногуни забоншиносӣ, аз ҷумла забоншиносии муқоисавӣ, тарҷумашиносӣ, инчунин адабиёт, фалсафа ва ғайра истифода шавад.

3. Аз рӯйи натиҷаҳои диссертатсия метавон ба донишҷӯёни ихтисосҳои равияҳои ҷамъиятиву гуманитарӣ дарсҳои лексионӣ ва машғулиятҳои амалиро ба роҳ монд.

4. Маводи кори диссертатсионӣ метавонад дар таҳияи китобҳои дарсӣ доир ба забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ истифода шавад.

5. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд, дар раванди таълими забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ, лексикология ва фразеология, инчунин барои гузаронидани семинарҳо ва курсҳои махсус аз фанни забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ истифода бурда шаванд.

6. Инчунин, натиҷаҳои таҳқиқотро барои тайёр намудани асосҳои тарҷумашиносии осори назмии тоҷикӣ дар раванди таълим дар мактабҳои олии равияи филологӣ дар вақти гузаронидани курсҳои махсус, семинарҳо ва дар лексияҳо аз фанҳои забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ метавон истифода кард.

7. Дар ташкили барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ аз фанни забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ ва фразеология натиҷаҳои таҳқиқотро низ истифода бурдан мумкин аст.

ФЕҲРИСТИ
ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

I. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидаанд:

[1-М] Сангинова, Ш.К. Назаре ба чанд тарҷумаи англисии як байти Ҳофизи Шерозӣ [Матн] / С.К. Сангинова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –Душанбе, 2015, № 4/5 (174). – С. 207-210.

[2-М] Сангинова, Ш.К. Оид ба чанд тарҷумаи истилоҳоти динӣ-ирфонии ғазалиёти Ҳофиз ба забони англисӣ [Матн] / С.К. Сангинова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –Душанбе, 2017, № 4/1. – С. 85-89.

[3-М] Сангинова, Ш.К. Усулҳои интиқоли воҳидҳои фразеологии ғазалҳои Ҳофиз ҳангоми тарҷума ба забони англисӣ [Матн] / С.К. Сангинова // Номаи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров. – Хуҷанд, 2021, № 2(67). – С. 110-114.

[4-М] Сангинова, Ш.К. Шинохти Ҳофиз дар Англия ва таҳлили баъзе тарҷумаҳо. [Матн] / С.К. Сангинова // Номаи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров. – Хуҷанд, 2022, № 1(70). – С. 84-89.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ чоп шудаанд:

[5-М] Сангинова, Ш.К. Вожаҳои археистӣ ва поэтикӣ дар тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофиз [Матн] / Ш.К. Сангинова // Масъалаҳои муҳими омӯзишу тадриси забонҳои хориҷӣ дар шароити рушди инноватсионӣ // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2021. – С. 291-296.

[6-М] Сангинова, Ш.К. Тарҷумаи Гертруда Белл ва услуби тарҷумаи ӯ [Матн] / Ш.К. Сангинова // Барномаи давлатии такмил ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2022. – С. 139-142.

[7-М] Сангинова, Ш.К. Услуби тарҷумаи ғазалиёти Ҳофиз аз ҷониби Дик Девис (шарҳи баъзе абёт) [Матн] / Ш.К. Сангинова // Ҷанбаҳои забоншиносӣ ва иҷтимоии тарҷума дар шароити бисёрфарҳангии таҳсилот // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ. – Душанбе, 2022. – С. 97-105.

[8-М] Сангинова, Ш.К. Матробиён С.Қ. Омонимҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ва тарзи тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ [Матн] / Ш.К. Сангинова, С.Қ. Матробиён // Вазъи масъалаҳои матншиносӣ ва нақди адабӣ дар даврони истиқлол // Маводи конференсияи байналмилалии илмӣ-амалӣ бахшида ба 30-солагии Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров». Хуҷанд, 18-уми ноябри соли 2022. – Хуҷанд, Нури маърифат. 2022. – С. 178-183.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

**ТАДЖИКСКИЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ СОТИМА УЛУГЗОДА**

На правах рукописи

ТДУ: 891.550
ТКБ: 83.3 (2 тоҷик)
С-28

САНГИНОВА ШАХНОЗА КАРИМБОЕВНА

ЛЕКСИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКИХ ПЕРЕВОДОВ ГАЗЕЛЕЙ ХАФИЗА ШИРАЗИ

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание

Душанбе – 2023

Диссертационная работа выполнена на кафедре сопоставительного языкознания и теории перевода Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзода.

Научный руководитель: **Матробиён Саодатшо Косимзода** – кандидат филологических наук, доцент, депутат Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан

Официальные оппоненты: **Азимова Матлюба Нуритдиновна** – доктор филологических наук, профессор кафедры фонетики и лексикологии английского языка Худжандского государственного университета имени академика Бободжона Гафурова

Азизова Мастона Хамидовна – кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков факультета дипломатии и политики Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

Ведущая организация: Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни

Защита диссертации состоится «24» июня 2023 г., в 9:00 на заседании Диссертационного совета 6D.KOA-036 при Таджикском международном университете иностранных языков имени Сотима Улугзода по адресу: 734019, Республика Таджикистан, город Душанбе, улица Ф. Мухаммадиева 17/6, зал заседаний Учёного совета.

С содержанием диссертации можно ознакомиться на сайте www.ddzt.tj и в научной библиотеке Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзода.

Автореферат разослан «____» _____2023 г.

Учёный секретарь
диссертационного совета,
кандидат филологических наук Хасанова Ш.Р.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Перевод и переводоведение в настоящее время стали одной из ключевых наук в области филологии. В особенности, перевод художественной литературы очень важен во всех отношениях – с его помощью люди знакомятся с обычаями, бытом и представлениями разных народов. Следует отметить, что перевод поэзии и прозы укрепляет связь народов в области литературы. Известно, что в таджикской науке различные аспекты художественных переводов изучались в большей степени с точки зрения литературоведения. Однако исследованию лексических особенностей переводов прозаических и поэтических произведений уделялось мало внимания, и в таджикской лингвистике имеется немного работ, посвященных анализу и изучению лексических особенностей, в частности, лексико-стилистических особенностей переводов таджикского поэтического и прозаического наследия.

Таджикская школа перевода имеет очень глубокие корни, о чём свидетельствуют наскальные надписи горы Бесутун, написанные на трех языках в IV-III веках до нашей эры. Позже, в эпоху Сасанидов и Саманидов, своё развитие получил перевод различных текстов. В частности, перевод «Панджатанры (Пяти книг)» под названием «Калила и Димна» с хинди на пехлеви, затем с пехлеви на арабский, а позже, в X веке, в период правления Саманидов, по приказу мудрого визиря Абульфазла Балъами - с арабского на таджикский. Данный трул считается выдающимся примером таджикского переводоведения. В XX веке переводческая деятельность переживала свой расцвет, и в это нелегкое дело огромный вклад внесли такие мастера таджикского слова, как Абулькасим Лахути, Хабиб Юсуфи, Мирзо Турсунзаде, Сотим Улугзода, Джалол Икрами, Хабибулло Файзулло, а также такие мастера переводческой профессии, как Хабиб Ахрори, Хасан Ирфон, Рахим Хашим, Эммануил Муллокандов, Шамси Собир, Джума Одина, Нусур Холмухаммадов, Шариф Шараф, Анора Остонова, Аслам Адхам и другие.

В то же время известные поэты Лоик Шерали, Бозор Собир, Мумин Каноат и другие начинают переводить поэтические произведения и тем самым привносят лучшие переводы в таджикскую поэзию. В русской же литературе успешные шаги в области переводоведения предприняли А.С. Пушкин, Лев Толстой, А. Блок, А.М. Горький, Б. Пастернак, Г. Плисецкий, С. Маршак, В. Жуковский и другие. Следует отметить, что перевод поэзии по сравнению с переводом прозаических произведений, имеет свои специфические особенности, потому что стихи, газели и другие виды поэзии – это прежде всего стихотворная речь, и их перевод в поэтическом стиле - очень сложная задача.

Что касается перевода газелей Шамсуддина Мухаммада Хафиза Ширази на английский язык, то за исключением некоторых исследований российских ученых (и то с персидского на русский), на сегодняшний день достойных внимания и полноценных исследований не проводилось. Перевод англоязычными переводчиками поэзии Хафиза Ширази нуждается в глубоком и всестороннем изучении и исследовании. В частности, тщательного анализа требует сравнение исходного текста с переводами. В связи с этим, анализ и исследование переводов газелей Хафиза Ширази станет первой работой в отечественном сопоставительном языкознании.

Степень изученности темы исследования. Вопрос о лексико-стилистических особенностях английских переводов газелей Хафиза Ширази с лингвистической точки зрения должным образом изучен не был. Безусловно, изучение газелей Хафиза является одной из тем, часто исследуемых как с литературоведческой, так и с лингвистической точки зрения.

Нужно отметить, что в Таджикистане и Иране газели Хафиза Ширази всегда были предметом пристального внимания учёных, изучавших их различные аспекты. Даже в русской и зарубежной литературе поэзия Хафиза Ширази является одной из центральных тем исследования. Исследователи А. Афсахзод [1971], П.Н. Хонлари [1989], Н.И. Пригарина [1989], Б. Хуррамшахи [1990], М.Б. Акбарабади [1992], отечественные исследователи Ш. Мухтар [1982], В. Самад [1991], К. Восе [1991], Ш. Каримов [1993], М. Ансар [1994], Ш. Исрофилиён [1995], М. Саломов [2000; 2018], М. Бабаева [2003], М. Рахимова [2011] и другие изучали различные аспекты поэзии Хафиза Ширази, и их труды служат надежным источником для дальнейших научных изысканий. Однако специальной работы, посвященной анализу перевода газелей Хаджи Хафиза Ширази английскими переводчиками, до настоящего времени не проводилось. Можно отметить всего две статьи Хадьи Назировой [1972; 1989] в журнале «Садои Шарк» и сборник статей, которые были посвящены степени изученности Хафиза Ширази в Англии.

Связь исследования с программами (проектами), научными темами. Тема исследования разработана в связи с научной тематикой кафедры сравнительного языкознания и теории перевода ТМУИЯ имени Сотима Улугзода, утверждённой на 2010-2014 годы и Государственной программой совершенствования преподавания и изучения русского и английского языков в Республике Таджикистан на период до 2030 года.

ОБЩЕЕ ОПИСАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Основная цель исследования состоит в сопоставлении оригинальных газелей Хафиза Ширази с их английскими пере-

водами, определении лексико-стилистических особенностей газелей, анализе особенностей перевода газелей, выявлении неправильных переводов.

Задачи исследования. Для достижения целей, поставленных в диссертации, необходимо решить следующие задачи:

- рассмотрение проблем и лингвистических особенностей перевода поэтических произведений, способов передачи поэтической речи с одного языка на другой;
- изучение этапов английского перевода газелей Хафиза Ширази и описание переводов;
- сравнение и стилистический анализ переводов поэзии Хафиза Ширази переводчиками: Гертрудой Белл, Диком Дэвисом и Леонардом Левисоном;
- анализ переводчиками некоторых лексико-фразеологических пластов газелей Хафиза Ширази;
- сравнение передачи безэквивалентной лексики в переводах разных поэтов;
- определение семантических и стилистических особенностей переводов.

Объект исследования. Объектом исследования диссертации является анализ переводов газелей Хафиза Ширази англоязычными переводчиками на разных этапах и сравнение оригинала с переводом.

Тема (предмет) исследования. Предметом исследования является рассмотрение лексико-стилистических особенностей английских переводов газелей Ходжа Хафиза Ширази.

Теоретические основы исследования. Теоретико-методологические основы данного диссертационного исследования сформированы научно-теоретическими работами лингвистов и литературоведов. Особого внимания заслуживают работы в области языкознания В.В. Котетишвили «Толкование лирики Хафиза» [1964], Ш. Каримова «Семантика лексических единиц газелей Хафиза» [1993], М. Саломова «Метафорические выражения в поэзии Хафиза Ширази» [2000], М. Бабаевой «Вопросы художественного познания и анализа стихов Хафиза в «Шархи Суди» [2006], а также научные труды П.Дж. Джамшедова, З.М. Мухторова, А. Мамадназарова, Х.Дж. Шамбезода, Д.М. Искандаровой, С.С. Джаматова, Ф.М. Турсунова, А.С. Самадова, Х.А. Саидова, М.Н. Азимовой, С.К. Матробиён и других.

Основой данного исследования являются работы учёных в области литературоведения А. Афсахзод [1970; 1971; 1986; 1993], М. Хиджази [1970], Х. Назирова [1972; 1989], Х. Мирзозода [1978], Ш. Мухтар [1982], К. Широкий [1984; 1986 год; 1991], Ш. Гусейнзода [1985], И. Сатторзода [1988], П.Н. Ханлари [1989], Н.И. Пригариной [1989], Б. Хуррамшахи

[1990], В. Самад [1991], М. Ансар [1991; 1994], Акбарабади [1992], Ш. Изрофильня [2006; 2008], М.И. Рахимова [2011] и др.

База исследования: Исследование базируется на книгах - «Девони Хофиз» Парвиза Нотили Хонлари, «Куллиёт» Хафиза Ширази (составитель и автор предисловия Дж. Шамбезода), «Девон» Хафиза Ширази (текст подготовлен Ш. Исрофилниё), английские переводы поэзии Хафиза: «Faces of Love» Дика Дэвиса, «Fifty poems of Hafiz» А.Дж. Арберри, «The teaching of Hafez» Гертруды Белл и «The Angels knoking on the tavern door» Р. Блай и Л. Левисона, а также на изданных в разные годы «Диванах Хафиза Ширази» [1951; 1957; 1967; 1971; 1983; 2001; 2006; 2008; 2015 годах].

Научная новизна исследования: Прежде всего, научной новизной исследования является специальное сравнительное изучение лексико-стилистических особенностей английских переводов газелей Хафиза Ширази.

В диссертации газели Хаджа Хафиза Ширази анализируются и исследуются с точки зрения сравнительного языкознания, а качество выполненных переводов оценивается с точки зрения переводоведения и лингвистики. Впервые проведено сравнение переводов газелей Хафиза Ширази с оригиналом, показано их сходство и различие. Также впервые приводится информация о переводе фразеологизмов, пословиц, поговорок, реалий, мифологических и реальных топонимов, имён исторических и религиозных деятелей, специфических слов литературного стиля газелей Хафиза Ширази.

В диссертации с точки зрения сравнительного языкознания анализируются и исследуются газели Ходжи Хафиза Ширази, а качество выполненных переводов оценивается с точки зрения переводоведения и языкознания.

На защиту выносятся следующие положения:

1. Перевод поэтических произведений – один из самых сложных аспектов художественного перевода. Каждое стихотворение и газель имеют свои отличительные черты и поэтому существуют и используются различные способы их перевода. Одним из таких способов является перевод стихотворного произведения в прозаической форме.

2. Газели Хафиза Ширази начали переводить ещё в XVII веке в Европе и продолжают до сих пор. Были исследованы этапы перевода газелей Хафиза Ширази с XVIII по XXI век, что позволяет говорить о различных стилях и особенностях перевода на каждом из этих этапов.

3. Ходжа Хафиз Ширази – один из самых известных поэтов, обладающий особым мастерством использования фразеологизмов, пословиц и метафор. Конечно, при переводе эти выражения подлежат переводу, но могут и не передать основную мысль поэта. Переводчик находит его эквива-

лент или делает описательный перевод. Изучение переводов показало, что большинство переводчиков в своих работах использовали описательный перевод.

4. Суфийские термины и понятия являются ключевыми словами поэзии Хафиза Ширази. Можно сказать, что они составляют паспорт газелей поэта. Эти понятия порой поддаются переводу, а иногда сложны и неясны переводчикам в силу своего суфийского происхождения и мистического характера.

5. Особого внимания заслуживает изучение ономастики поэзии Хафиза Ширази. Эти онимы являются источником изучения исторических и религиозных названий, живописных и вдохновляющих мест, названий небесных светил, что свидетельствует о всесторонних знаниях поэта. Переводчики произведений Хафиза Ширази транслитерировали их с учётом фонетических особенностей английского языка и порой сталкивались с явлением антономазии.

6. Анализ переводов синонимов, антонимов и омонимов газелей Хафиза Ширази показал, что они имеют свои специфические особенности. Однако в этом ряду встречаются омонимы, полностью эквивалентные оригиналу.

Теоретическая и научно-практическая значимость исследования заключается в том, что данная диссертация может способствовать в дальнейших исследованиях в области сопоставительного языкознания и переводоведения.

Результаты исследования могут быть использованы для решения ряда практических и теоретических вопросов данной области и послужат основой для дальнейших научных и теоретических исследований в данных направлениях языкознания и переводоведения. В то же время это будет хорошей основой для анализа и ознакомления с переводом стихотворения, особенно газели, для сравнения оригинала текстов с переводами. Различия и общие черты оригинальных газелей и перевода позволят в будущем всесторонне изучить эту тему.

Практическая значимость исследования. Результаты данной работы могут быть использованы в качестве материала для будущих исследований. Данное исследование может служить источником типологического анализа поэтических произведений. Практическая значимость диссертации состоит в том, что её можно использовать как руководство при изучении произведений Хафиза Ширази на Западе и английских переводов поэзии поэта. В данной научной работе английские переводы газелей Хафиза Ширази сопоставляются между собой, а особенности переводов анализируются в связи с их лексико-стилистической спецификой, что представляет собой практическую ценность как информация для исследователей и любителей газелей Хафиза Ширази.

Степень достоверности результата исследования: Достоверность исследования заключается в том, что выполненная работа основана на достоверных и точных научных источниках. Были проанализированы и рассмотрены поставленные цели и задачи.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема и содержание диссертации посвящены сравнительному анализу лексики и стиля английских переводов газелей Хафиза Ширази с таджикского на английский язык, которые типологически отличаются друг от друга. В зависимости от темы исследования диссертация соответствует шифру научной специальности, утверждённому Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан 6D.КОА-3610.02.20 – 10.02.20 - Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание.

Личный вклад соискателя учёной степени в научное исследование. Лексические и стилистические особенности газелей Хафиза Ширази впервые в сопоставительном языкознании исследованы в виде диссертации.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Основные положения диссертационного исследования изложены в докладах автора на республиканских и международных конференциях ТМУИЯ имени Сотима Улугзода (28.04.2021; 28.10.2022), Государственного университета коммерции Таджикистана (25.11.2021), Таджикского государственного педагогического университета имени Садриддина Айни (8.12.2022) и Худжандского государственного университета имени академика Бободжана Гафурова (18.11.2022).

Диссертация обсуждена и рекомендована к защите на заседании кафедры сопоставительного языкознания и теории перевода ТМУИЯ имени Сотима Улугзода (протокол №6/1 от 20.01.2023) и заседании Ученого совета факультета английского языка данного университета (протокол №7 аз 24.02.2023).

Публикации по теме диссертации. Основные результаты исследования опубликованы в 8 научных статьях, в том числе 4 статьи в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, общего описания исследования, 3 глав, заключения, рекомендаций по практическому использованию результатов исследования и списка литературы. Общий объём диссертации составляет 182 страниц компьютерного набора.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертации даются сведения об актуальности темы исследования, степени изученности научной темы, связи с исследованиями и программами (проектами), научными темами, излагаются цели, задачи,

объект, тема исследования, указываются теоретические основы исследования, база и научная новизна исследования, основные положения, выносимые на защиту, теоретическая и практическая значимость исследования, степень достоверности результатов исследования, соответствие диссертации паспорту научной специальности, личном вкладе соискателя учёной степени в исследование, утверждении и внедрении результатов диссертации, публикациях по темам диссертации, структуре и объёме диссертации.

Первая глава диссертации называется **«Теоретические основы языка перевода поэтических произведений и этапы перевода газелей Хафиза Ширази»** и состоит из 2 параграфов 6 подпараграфов. В первом параграфе «Лингвистические особенности перевода поэтических произведений» приведены общие сведения об особенностях перевода поэтических произведений, в частности, вопроса о поэтических произведениях и проблемах их перевода, видах перевода поэтических произведений, становлении и развитии перевода поэтических произведений. Перевод поэтических произведений - очень сложная задача, если учитывать особенности поэзии другого языка. То есть для создания поэтического перевода переводчик должен обладать литературно-поэтическим талантом и хорошо знать язык переводимого текста и оригинала.

Согласно В.С. Виноградову «Соответствие перевода оригиналу является относительным пониманием. Степень близости перевода к оригиналу зависит от многих факторов: мастерства переводчика, особенностей сравниваемых языков и культуры, времени создания оригинала и перевода, средств перевода и содержания переведённых текстов»[1].

А. Лахути, Х. Юсуфи, М. Турсунзаде, Р. Хашим, Ш. Шараф, А. Адам, Л. Шерали, Б. Собир считаются лучшими переводчиками, которые занимались переводом прозаических и поэтических произведений с других языков на таджикский язык. Однако перевод таджикских поэтических и прозаических произведений на другие языки – это ещё одна сторона работы, которая является предметом нашего исследования. В данной диссертационной работе мы уделили внимание переводу газелей Хафиза Ширази на английский язык. Следует отметить, что газели Хафиза Ширази, переведённые на английский язык разными переводчиками, имеют специфические языковые особенности. Именно исследование этих особенностей вызвало потребность в написании диссертации и составляет актуальность выбранной темы.

Как известно, перевод поэтического произведения должен быть точной копией оригинала. Естественно, что для сохранения первоначального

---

[1] Виноградов, В.С. Введение в переводоведение [Текст] // В.С. Виноградов. – М., 2001. – С. 18.

смысла и прямого воспроизведения с использованием поэтического значения переводчику следует обращать внимание на важнейшие элементы произведения, то есть на эстетический смысл. Непереводимые проявления в процессе перевода поэтических текстов имеют различия, как с точки зрения личности автора, так и в зависимости от языковых особенностей его стиля. Почти каждое стихотворение переводится как уникальное, как и личность написавшего его автора. Более того, в стихотворении ярко отражается происхождение автора и его родной язык.

Таджикско-персидские классические произведения всегда привлекали внимание европейских и американских поэтов и писателей, и ещё в средние века они занялись их переводом, ведь величие бесценных произведений таджикской прозы и поэзии никого не могло оставить равнодушным. И этот процесс, начавшись с бесценных произведений Абуабдулло Рудаки, охватил и современную литературу. Величайшие умы мира, изучая «Шахнаме» Абулкасима Фирдоуси, «Рубаят» Омара Хайяма, «Маснави аль-Маънави» Джалалуддина Балхи, «Гулистан» и «Бустан» Саади Ширази, «Мантик-ут-тайр» Фаридуддина Аттара и газели Хафиза Ширази, получили массу впечатлений, о чём и написали в своих книгах.

В первом подпараграфе **«Поэтические произведения и проблемы их перевода»** разъясняются проблемы поэтического перевода. Отмечается, что проблема поэтического перевода обычно связана с двумя вопросами: перенос национально-идеологической и психологической идентичности (перенос структуры одного сознания через структуру другого сознания); непереводимое своеобразие языковых средств (идиомы).

Первая проблема не составляет характера перевода и, в общем, связана с трудностями перевода. Что касается второго вопроса, то, конечно, речь идёт о языке художественной литературы. Потому что перевод с общим планом содержания и условным характером связей между этими планами и темами - задача, не вызывающая затруднений с теоретической точки зрения.

Исследователь А.Г. Гайнутдинова отмечает, что «Поэтическая речь является очень сложным проявлением языка, которое до конца ещё не изучено ни в литературоведении, ни в лингвистике»[2]. На самом деле стихотворение переводить труднее, чем прозу, потому что вместить содержание в форму стихотворения очень сложно. Выразить в двух стихотворных строках широкий смысл одновременно с высокой философией - задача не из лёгких.

Конечно, кроме сложностей в рифме, в переводе есть и грамматические проблемы. К. Чуковский, указывая на синтаксические сложности в

---

[2] Гайнутдинова, А.Г. Теория перевода [Текст] // А.Г. Гайнутдинова. – Душанбе, 2013. – С. 193.

переводе поэтических произведений, отмечает, что «Синтаксис иностранного языка не может быть восстановлен со всеми его особенностями»[3].

Перевод – это, в первую очередь, творческий процесс, но переводчик не является полностью свободным в своей научной работе. Творчество - необходимость, но только вокруг созданного произведения, а не создание нового произведения с иными национально-культурными особенностями.

Невозможность полного перевода поэтического литературного произведения может объясняться как индивидуальными различиями двух языков (например, английского и таджикского), так и индивидуальными особенностями автора и переводчика. Усилия автора в выборе языка означают, что переводчик не может точно выразить своё намерение, даже если мы согласны с тем, что разные языки позволяют нам выразить одно и то же значение с абсолютной точностью. Переводчик всегда должен искать информативный термин в выборе формы и содержания, потому что перевод, полностью воссоздающий как содержание, так и формальные аспекты оригинала, может считаться верным оригиналу.

Во втором подпараграфе «Виды перевода поэтических произведений» определены следующие стратегии перевода поэтических произведений:

- фонематический перевод, представляющий собой попытку воспроизвести звучание исходного текста с приемлемой подачей смысла. А. Лефевр приходит к выводу, что, хотя он и сам употребляет звукоподражания, такие переводы обычно не завершают своего смысла, не полностью выражают глубокое значение произведения;

- дословный перевод, нарушающий первоначальный смысл и синтаксис;

- метрический перевод, где основным критерием является воспроизведение объёма исходного текста. Согласно мнению А. Лефевра в дословном переводе уделяется внимание только одному аспекту исходного текста в ущерб всему остальному тексту;

- изложение взгляда на поэзию в прозе, которое, по мнению А. Лефевра, приводит к потере смысла, коммуникативной ценности и синтаксических особенностей исходного текста;

- рифмованный перевод, когда переводчик из-за объёма и рифмы сталкивается с трудностями. Такие переводы А. Лефевр называет «карикатурами»;

- каждый поэтический текст следует рассматривать с трех сторон: **смысловой** (что будет сказано), **стилистической** (как будет сказано) и **прагматичной** (реакция читателя)[4].

---

[3] Чуковский, К. Высокое искусство [Текст] // К. Чуковский. – М., 1988. – С. 159.

В третьем подпараграфе **«Развитие и распространение перевода поэтических произведений»** даются сведения о зарождении и развитии перевода поэтических произведений в Таджикистане, России и Англии. Отмечается, что особое внимание в Таджикистане уделяется переводу поэтических произведений во 2-й половине 20 века. В России перевод поэтических произведений набирает популярность и расширяется с середины XVIII века и в течение двух столетий достигает расцвета творчества и переводоведения. В английской литературе периодом развития перевода литературных произведений является конец IX века.

Во втором параграфе первой главы **«Этапы английского перевода газелей Хафиза Ширази и обзор переводов»** показаны разные этапы перевода произведений Хафиза Ширази на английский язык.

Представление имени Хафиза Ширази, его трогательной поэзии и высоких гуманистических идей на Западе тесно связано с именем и творчеством «отца персидского учения» Уильяма Джонса. Именно он познакомил Европу с трудами и поэзией Хафиза Ширази, особенно Англию, в частности своим переводом газели «Агар он турки шерози…», которую он назвал **«A Persian Song»**[5]. Затем, постепенно, газели Хафиза переводили Г. Бикнелл, Дж. Ричардсон, Дж. Нотт, Дж.Х. Хиндлей, В. Кларк, Г. Белл, А.Дж. Арберри, В. Лиф, Дж. Пайн, Э. Бовен, Э. Браун, Дик Дэвис, Л. Левисон, Р. Блай и другие.

По словам Э.Брауна, европейцы впервые познакомились с Хафизом и его романтической поэзией в 1650 году, когда Пьетро Делла Валле, известный итальянский востоковед, упомянул его имя в своих путевых заметках «Виагги», изданных в Венеции[6]. Такое же видение высказал А.Дж. Арберри, поддержав мнение, что впервые слава Хафиза Ширази и его поэзии достигли Европы в XVII веке. А. Дж. Арберри в своих научных трудах упоминает заслуги путешественников, среди которых был и Томас Герберт, которые первыми заложили основу торговли между Востоком и Западом.

Уверенные шаги в раскрытии газелей Хафиза Ширази сделали востоковед-любитель, молодой австрийский дипломат Ревижский и трудолюбивый учёный Уильям Джонс. Впервые Уильям Джонс представил творческому обществу 13 газелей Хафиза на французском языке[7]. В то же время

---

[4] Lefevre A. Translating Poetry. Seven strategies and a blueprint // Approaches to translation studies Nr. 3/ Edited by James S Holmes. – Amsterdam: Van Gorcum, Assen, 1975. – 128 pages.

[5] A.J. Arberry. Fifty poems of Hafiz. Cambridge, University Press.1970. – P. 1.

[6] Edward G Browne Literary History of Persia, Volume 3 : The Tartar Dominion (1265-1502). IBEX Publishers,U.S. 1997. - 586 pages.

[7] Sir William Jones. Poems, Consisting Chiefly of Translations from the Asiatick Tongues (1772). Augsburg: Universitat Augsburg, 2009. - 104 pages.

Джонс представил своим читателям газели Хафиза на латинском и греческом языках, сделал вольный перевод газели «Агар он турки шерози...», тоже назвал её **«A Persian Song»**, и напечатал в своей книге «A Grammar of the Persian Language»[8].

Самым большим и известным сборником, переведённым на английский язык, является **«Hafiz of Shiraz, Selections from his poems»** Германа Бикнелла, изданный в 1875 году[9]. В 1891 году Уилберфорс Кларк перевёл газели Хафиза в прозе. Спустя некоторое время газели Хафиза Ширази переводит юная британка Гертруда Белл (1897)[10].

Серия переводов поэзии Хафиза Ширази на английский язык продолжается и после Второй мировой войны. А.Дж. Арберри публикует разные образцы переводов газелей в своей работе **«Fifty poems of Hafiz»**[11].

Ещё одним переводчиком поэзии Хафиза был Роберт Блай, который высказал следующее мнение: «Что-то в богатстве языка газелей Хафиза напоминает нам об Эндрю Марвеле, а что-то в одухотворённости его поэзии напоминает нам молодого Шекспира. Более того, мы чувствуем силу его прыжка, которую большинство из нас раньше не испытывало»[12].

В подпараграфах второго параграфа приводятся и анализируются сведения о переводах в разные периоды. Например, проанализируем некоторые английские переводы стихов Хафиза в трудах Гертруды Белл:

Агар он турки Шерозӣ ба даст орад дили моро,
Ба холи ҳиндуяш бахшам Самарқанду Бухороро.

Перевод Гертруды Белл:

Oh Turkish maid of Shiraz! In thy hand
If thou‘lt take my heart, for the mole on thy cheek
I would barter Bokhara and Samarkand[13].

В переводе этого очень известного стиха Хафиза переводчица Г. Белл очень близко подошла к смысловой цели поэта. Даже в переводе словосочетания «Турки Шерози» переводчица очень осторожна и переводит его как (Turkish maid of Shiraz), что означает «дева турчанка из Шираза». Топонимы Бухары и Самарканда транслитерируются согласно артикуляции английского языка.

---

[8] Sir William Jones. A grammar of the Persian language. - London, 1828. - 196 pages.
[9] Herman Bicknell, Hafiz of Shiraz, Selections from his Poems. - London, 1875. - 384 pages.
[10] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. London, The Octagon Press, 1979. - 186 pages.
[11] A.J. Arberry. Fifty poems of Hafiz. Cambridge, University Press.1970. - 187 pages.
[12] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. USA, 2008. – P. 6.
[13] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. – P. 100.

Во второй главе диссертации **«Переводы некоторых лексико-фразеологических пластов газелей Хафиза Ширази переводчиками»**, которая состоит из 6 параграфов и подпараграфов, анализируются перевод фразеологизмов, терминов и мистических понятий, слов, связанных с вином, реалий, метафор и собственных имён, особенно топонимов, антропонимов, космонимов и антономасий. Первый параграф второй главы называется «Перевод фразеологических единиц» и состоит из двух подпараграфов. В этом параграфе и его подпараграфах анализируется оригинальность английского перевода идиом и пословиц, использованных в газелях Хафиза.

Известно, что в каждом языке есть определённое количество устойчивых выражений, идиом, фразеологизмов и мудростей. Эти выражения и образные средства более заметны в художественной литературе, стихах и газелях, в нашей повседневной речи. Большое количество образных выражений, поговорок, идиом, пословиц в языке свидетельствует о том, что носители этого языка имеют большой опыт и богатую культуру.

В стихах Хафиза много устойчивых языковых выражений и пословиц, по-разному переведённых переводчиками. В английских переводах газелей Хафиза встречаются случаи, когда фразеологизма в исходном тексте нет, а переводчик использовал фразеологизмы, особенно английские идиомы. Такого рода работа не снизила смысл газели, но придала ей дополнительную красоту.

В приведённом ниже строфе Хафиз использовал идиому **«ҳар чӣ бодо, бод!»**, что означает риск:

Шаробу айши ниҳон чист? Кори бебунёд,
Задем бар сафи риндону **ҳар чӣ бодо, бод!**

Перевод Дик Дэвиса:

What‘s all this hiding happiness and wine away?
I‘ve lined up with the libertines now, **come what may**[14]**.**

Судя по переводу Д. Дэвиса, видно, что он переводит идиому «ҳар чӣ бодо, бод!» как разговорную форму **«Come what may»** (или might)», то есть «что бы ни случилось, или будь что будет», которая идеально соответствует идиоме, используемой Хафизом.

В следующей строфе Хафиз не использовал идиому, но Дик Дэвис использовал в своём переводе идиому **«to be mad about/for sb/sth.-to like or want sb/smth very much»**[15], что означает «любить, желать, сходить с ума».

---

[14] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. New York, 2012. – P. 32.
[15] Oxford Advanced Learner`s Dictionary of Current English. Oxford University Press, 2010. – P. 925.

Зи тоби оташи савдои ишқаш
Ба сони дег доим мезанам чӯш.

Перевод Дик Дэвиса:

And **I‘m so mad about** him, so on fire for him,
I‘m like a cooking cauldron‘s seething turbulence[16].

В приведённой ниже строфе Хафиз использовал идиому «аз даст ба даст», что означает «распространиться».

Забони килки ту Ҳофиз чӣ шукри он гӯяд,
Ки гуфтаи суханат мебаранд **даст ба даст.**

Перевод Гертруды Белл:

But to thee, oh Hafiz, to thee, oh Tongue
That speaks through the mouth of the slender reed,
What thanks to thee when thy verses speed
From lip to lip, and the song thou hast sung?[17]

Гертруда Белл перевела фразеологизм «аз даст ба даст» выражением **«from lip to lip»**, что означает «из губ в губы», но это выражение не фигурирует во фразеологических словарях английского языка. Возможно, что Г. Белл имела в виду фразу «из уст в уста», потому что такие идиомы существуют в английском языке: **«from hand to hand, или from mouth to mouth»**[18]. Нельзя сказать, что Белл не знала об этих идиомах, но предпочла собственный перевод.

Данный бейт был переведён Р. Блайом и Л. Левисоном следующим образом:

Now, Hafez, how can the tongue hidden in your pen
Ever give thanks enough for the way people
Pass on your poems from hand to hand?[19]

Здесь переводчики употребили выражение **«from hand to hand»** (из рук в руки).

В другом бейте Хафиза Ширази рассмотрим глагольную конструкцию «рухи касеро дидан».

---

[16] Dick Davis. Faces of Love. – P. 9.
[17] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. - P. 105.
[18] Кунин, А.В. Англо-русский фразеологический словарь [Текст] // А.В. Кунин. – М.: «Русский язык», 1984. – С.75.
[19] Robert Bly and L.Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – Page 60.

Ин ҷони орият, ки ба Ҳофиз супурд дӯст,
Рӯзе рухаш бубинаму таслими вай кунам.

Перевод Дика Дэвиса:

This lent soul, that the friend once gave into
Hafez‘s care, I‘ll place
Within His hands again, on that day when
I see Him face to face[20].

В этом четверостишье Хафиз очень тонко употребил глагольную конструкцию **«рух дидан»**, то есть встретиться лицом к лицу, но этой идиомы нет в оригинальном тексте. При переводе этой глагольной конструкции переводчик использовал фразеологизм **«face to face»,** имеющий устойчивую форму в английском языке. Та же идиома используется в другой приведённой ниже строфе[21]. В ней эта идиома используется для выражения «назар бар манзар». Однако талантливый переводчик прекрасно понимал, что выражения «рух дидан» ва **«назар бар манзар андохтан»** являются синонимами.

Сабо, хоки вуҷуди мо бад-он олиҷаноб андоз,
Бувад, к-он шоҳи хубонро назар бар манзар андозем.

Перевод Дика Дэвиса:

Sweet breeze, convey the dust of our
existence to that place
Where Splendor reigns-perhaps that way
we‘ll see Him **face to face**[22]…

Хафиз, помимо того, что в своих газелях, использовал много метафорических выражений, мистических слов, устойчивых выражений, также в некоторых стихах употребил народные пословицы и поговорки. Некоторые из этих пословиц используются буквально, а некоторые с небольшими изменениями, чтобы соблюсти ритм и рифму. Конечно, существует несколько способов перевода пословиц и поговорок на другой язык: нахождение пословицы или поговорки с таким же значением, нахождение пословицы или поговорки с близким значением или ее образный перевод. Исследователь Ф.М. Турсунов так отзывается о безэквивалентной лексике: «Основная проблема безэквивалентной лексики состоит в том, что каждый язык является средством отражения культурных и национальных ценностей отдель-

[20] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 117.
[21] Кунин, А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – С. 257
[22] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 22.

ного народа, являющихся специфическими характеристиками культуры, мышления и общественной жизни»[23].

Ниже мы рассмотрим некоторые английские переводы пословиц и поговорок, использованных в стихах-газелях Хафиза Ширази.

- Ҳар кор анҷоми худро дорад:

Хафиз, используя эту пословицу, имел ввиду, что все или каждая работа имеет конец. Даже горестям и опасностям повседневной жизни придет конец. В переводе Дика Дэвиса эта пословица имеет полное соответствие, то есть найден английский эквивалент с тем же значением: **«Ҳеҷ роҳе нест, к-онро нест поён»** соответственно *(There is no road that has no end):*

Гарчи манзил бас хатарнок асту мақсад бас баъид,
Ҳеҷ роҳе нест, к-онро нест поён ғам махӯр.

Перевод Дика Дэвиса:

And though the journey‘s filled with danger, and it‘s goal
Is all unknown, there is no road that has no end
-do not despair[24].

Данная пословица в «A dictionary of American Proverbs» имеет другие свои варианты: **«Every road has a turning; It is a long road that does not end»**[25].

- Ҳар чи корӣ ҳамон даравӣ:

Смысл этой пословицы в том, что каждый будет вознагражден за свои действия. То есть, если ты сделал плохое, ты увидишь плохое, а если сделал хорошее, то увидишь хорошее. В переводе Дика Дэвиса эта пословица переведена таким образом, что полностью соответствует оригиналу: «Ҳар касе он даравад оқибати кор, ки кишт» соответственно перевелен как **«Each of us will reap the seeds he sow».** В «Англо-русском фразеологическом словаре» А. В. Кунина обнаружена следующая пословица: **«Reap as (или What) one has sown»**. Переводы Р. Блая и Л. Левисона имеют следующую форму: **«Each of us reaps our wheat»** *(Ҳар яки мо гандуми киштаашро медаравад)*. В переводах каждого из переводчиков: Д. Дэвиса, Г. Белл, Р. Блая и Л. Левисона, эта пословица имеет свой эквивалент.

Ман агар некаму гар бад, ту бирав, худро бош,
Ҳар касе он даравад оқибати кор, ки кишт.

---

[23] Турсунов, Ф.М. Сопоставительное исследование безэквивалентной лексики в лингвокультурном и переводческом аспектах [Текст]: дис. ... д-ра фил. наук: 10.02.20 / Турсунов, Ф.М. – Душанбе, 2016. – 358 с. – С. 63.
[24] Dick Davis. Faces of Love. – P. 30.
[25] A dictionary of American Proverbs. New York, Oxford, 1992. – P. 513.

Перевод Дика Дэвиса:

Each one of us will reap the seeds
He sows, so what is it to you
Whether I‘m good or bad? To work on who
You are should be your aim[26].

Перевод этой строфы Гертрудой Белл:

I have swerved frommy path-keep thou to thine own
For every man when he reaches the goal
Shall reap the harvest his hands have sown[27].

Перевод этой строфы Р. Блайом ва Л. Левисоном:

Whether I am good or bad is not exactly to the point,
Go ahead and be who you are. This world we live in
Is a farm, and each of us reaps our wheat[28].

- Раққоси беҳунар айб дар дар тангии пойгоҳ кунад:

Смысл этой пословицы в том, что неумелые видят недостатки, так как они ничего не способны сделать. Хафиз выразил эту пословицу в форме стихотворения. Но Д. Дэвис не нашел эквивалента этой пословице и использовал дословный перевод. **«Ҳар кӣ беҳунар афтад, назар ба айб кунад»** в переводе Дика Дэвиса звучит следующим образом: «**The untalented who always notice transagression and deformity»** (неумелый всегда видит недостатки и дефекты).

Камоли сидқи муҳаббат бибин, на нақси гунаҳ,
Ки ҳар кӣ беҳунар афтад, назар ба айб кунад.

Перевод Дика Дэвиса:

Don‘t only look at faults and weakness,
See love in its totality-
It‘s **the untalented who always notice**
Transgressions and deformity[29].

Второй параграф второй главы посвящён «Переводу суфийских терминов и понятий». Следует отметить, что поэзия Хафиза полна мистических слов. Иногда эти религиозные значения используются буквально, а иногда фигурально. Хафиз — самый искусный персоязычный поэт в ис-

[26] Dick Davis. Faces of Love. – P. 34.
[27] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. – P. 116.
[28] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – P. 33.
[29] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 50.

пользовании суфизмов. Именно в этих словах и заключается проблема объяснения газелей. Другая проблема связана с переводом этих слов, которые иногда находят свой перевод, а иногда остаются неясными. Например:

- қисмат:

> **Қисмат** ҳаволатам ба харобот мекунад,
> Ҳарчанд к-инчунин шудаму ончунон шудам.

Слово «қисмат» было переведено Диком Дэвисом как **«Fate»**, что также означает судьбу и предначертание. Переводчик здесь не столкнулся с проблемой, потому что это слово переводится на разные языки, и религиозный оттенок этого слова также существует в разных религиях.

Перевод Дика Дэвиса:

> **Fate** drags me to the wine-shop‘s door-
> And though I turn and twist,
> That‘s where I always finish up;
> It‘s useless to resist[30].
> Ҳофиз аз машраби қисмат гила ноинсофист,
> Табъи чун обу ғазалҳои равон моро бас.

Перевод Р. Блая и Л. Левисона:

> It‘s inappropriate, Hafez, for you to complain
> Of your gifts from Fate. Your nature is like water;
> Your beautifully flowing poems for us are enough[31].

- охирзамон:

Термин **«охирзамон»** интерпретируются в разных словарях в значении судный день, конец света, близость судного дня. В «Толковом словаре таджикского языка» это слово определяется как *последний период, конец света, близость судного дня*. То есть день, когда в мире жизни не будет:

> Аз он замон, ки фитнаи чашмат ба ман расид,
> Эмин зи шарри фитнаи **охирзамон** шудам.

Слово «охирзамон» было переведено Диком Дэвисом как **«The last days»** (последние дни), что полностью соответствует его значению. Однако резон для такого перевода, безусловно, есть. Следует подчеркнуть, что в религиозном словаре носителей английского языка такого понятия нет. Поэтому нет отдельного слова, показывающего его религиозное значение. Таким образом, переводчик смог сохранить смысл стиха Хафиза через буквальный перевод.

---

[30] Dick Davis. Faces of Love. – P. 122.
[31] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – P. 32.

Перевод Дика Дэвиса:

And from that moment that your glance
First troumblrd me, I‘m sure
I‘ve been immune to all the troubles
The last days have in store[32].

- муҳтасиб:

Муҳтасиб - аптекарь, сторож, администратор губернатора, который наставлял людей на добрые дела и отпугивал их от злых[33].

Хафиз использовал это слово в следующей строфе:

Бо муҳтасибам айб магӯед, ки ӯ низ
Пайваста чу мо дар талаби айши мудом аст.

Перевод Дика Дэвиса:

And don‘t go the morals officer
to make a fuss-
He‘s on the constant lookout too for pleasure,
Just like us.

Или же в следующей строфе:

Ҳар кас, ки бидид чашми ӯ гуфт:
«Ку муҳтасибе, ки маст гирад?».

Перевод Дика Дэвиса:

And anyone who saw
His eyes would say;
«Where‘s the police, to haul
This drunk away?»[34].

В обеих бейтах Дик Дэвис правильно перевел данное слово. Один **«morals officer»,** а другой **«the police».** Однако более уместно выражение «morals officer», что означает офицер нравов. Перевод этого слова Р. Блайом и Л. Левисоном:

Whoever looks into his luminous eyes cries:
«Someone is already drunk, get **the police!**[35]

---

[32] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 3.
[33] Ансор, М. Шарҳи 42 ғазали Ҳофиз [Текст] // М. Ансор. – Душанбе, 1994. – С.34.
[34] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 45.
[35] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – P. 25.

Аналогичным образом анализируются и другие суфийские термины и понятия, как **солик, сайру сулук, воиз, хонақоҳ, шайх, зоҳид, ринд, масҷид, куништ, савмаа, кавсар** и др., используемые в газелях Хафиза.

Третий параграф второй главы посвящён анализу переводов слов, связанных с вином, которые занимают определенное место в поэзии Хафиза. В этой главе особо анализируется перевод слов и словосочетаний **майкада, соғар, пири муғон, соқӣ** ва ғайра таҳлил шудаанд. Например:

- майкада:

Майкада - место для продажи и распития вина, таверна[36].

Дик Дэвис данное слово в двух бейтах переводит как «the wine-shop», что верно.

Алминнату лиллаҳ, ки дари **майкада** боз аст,
З-он рӯ, ки маро бар дари ӯ рӯйи ниёз аст.

Перевод Дика Дэвиса:

Thanks be to God now that **the wine-shop** door
Is open, since it‘s there I‘m heading for[37].
Биҳишти адн агар хоҳӣ, биё бо мо ба майхона,
Ки аз пойи хумат яксар ба ҳавзи Кавсар андозем.

Перевод Дика Дэвиса:

Come join me in **the wine-shop**, friend,
If you want paradise;
I‘ll tip you from the wine-cask to
Kosar‘s stream in a trice[38].

В четвёртом параграфе анализируются **«Реалии в английском переводе газелей Хафиза»**. В культуре и цивилизации каждого народа есть специальные слова, которые не могут быть переведены, потому что эти выражения связаны с национальной сущностью, историей, бытом, традицией, средой и мировоззрением того или иного народа. Такие слова называются реалиями или «традиционными» словами.

При переводе реалий, с одной стороны, возникает необходимость отразить национальный колорит и самобытность, а с другой - передать содержание и понимание носителей языка, которое должно быть выражено немногословно. Исследователи предложили четыре способа перевода реалий:

1) Транслитерация или транскрипция;

2) Создание нового слова или сложного слова;

---

[36] Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. – Душанбе, 2010. – С. 779.
[37] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 15.
[38] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 23.

3) Нахождение близкого по смыслу слова;

4) Приблизительный перевод, близкий по смыслу[39].

Что касается перевода газелей Хафиза Ширази, то есть такие непереводимые слова или реалии, которые иногда переводятся образно, а иногда транслитерируются как безэквивалентная лексика. Например:

- шайх – муршид, духовный лидер, старейшина, ишан, пир, отшельник, аскет:

Биё, эй **шайху** аз хумхонаи мо
Шаробе хӯр, ки дар ҷаннат набошад.

Перевод Дика Дэвиса:

Come, sheik, and join in our
Carousing-you‘ll be given
A draught of wine that you
Won‘t ever find in heaven[40].

- лӯлӣ:

Фиғон, к-ин **лӯлиён**и шӯхи ширинкори шаҳрошӯб,
Чунон бурданд сабр аз дил, ки туркон хони яғморо.

Перевод Гертруды Белл:

They have filled the city with blood and broil,
Those soft-voiced Lulis for whom we sigh;
As Turkish robbers fall on the spoil,
They have robbed and plundered the peace of my heart[41].

Пятый параграф второй главы **«Метафоры в газелях Хафиза и их перевод»** посвящён анализу перевода образных выражений (метафор) в газелях Хафиза. Метафора взята из греческого языка и означает «переносить». Это стилистический приём, когда вместо названия какого-либо события и предмета используется название других событий или предметов.

Хандаи ҷоми маю зулфи гиреҳгири нигор,
Эй басо тавба, ки чун тавбаи Ҳофиз бишикаст.

В «Шарҳи Судӣ бар Ҳофиз», переведенном на персидский язык Исматом Сатторзода, **«хандаи ҷом»** относится к яркости кубка, так как, когда он полон, он доставляет удовольствие и волнение[42].

---

[39] Фёдоров, А.В. Основы общей теории перевода. Москва, изд. «Филология три», 2002. – С. 207.

[40] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 20.

[41] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 100.

Перевод Дика Дэвиса:

So take the **laughing wine cup**, raise it in your hand,
Caress your lover‘s curls, and say Hafez has spoken;
How many vows of abstinence the world has seen
So fervently affirmed, and like Hafez‘s-broken[43].

Переводчик Д. Дэвис «хандаи ҷоми май» **«laughing wine cup»** переводит дословно. На наш взгляд, это правильный способ перевода, потому что кубок вина не смеется, и для переводчиков перевод таких метафорических выражений действительно сложен и несколько непонятен. Ҷоми ҷаҳоннамо или ҷаҳонбин - это «то, что видит те или иные события в мире». В «Комментарии двадцати газелей Ходжи Хафиза Ширази» Доми Джам «Чаша, в которой можно увидеть все тайны мира и ее также называют чашей мира и чашей, показывающий весь мир»[44].

Перевод Р. Блай ва Л. Левисона:

The laughter of the wine, and the disheveled curls
Of the One We Love… How many nights of repentance-like
Hafez‘s –have been broken by moments like this?[45]

Переводчики Р. Блай ва Л. Левисон перевели «хандаи ҷоми май» как «The laughter of wine». То есть переводчики Д. Дэвис, Р. Блай и Л. Левисон при переводе данной метафоры использовали один из способов перевода – дословный перевод.

- лашкари ғам; мулки дил:

То лашкари ғамат накунад мулки дил хароб,
Ҷони азизи худ ба наво мефиристамат.

В приведённой строфе поэт использует метафорические выражения «лашкари ғам» и «мулки дил». «Лашкари ғам» означает много печали, а «мулки дил» – процветающий край. Здесь также ключевым является соотношение слов «лашкар» и «мулки дил», то есть нападение армии может разрушить, разграбить и ограбить процветающий край.

Гертруда Белл метафору «лашкари ғам» переводит как «Sorrow‘s army» и данная метафора понятна. Метафора «мулки дил» переводится как «Heart‘s domain», то есть край сердца, что соответствует значению бейта. Однако в другом бейте выражение «мулки дил» переводится другим образом.

---

[42] سودی بسنوی. شرح سودی بر حافظ.ترجمه کترد عصمت ستارزاد ه.
[43] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 4.
[44] Исрофилниё, Ш.Р. Шарҳи бист ғазали Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ [Матн] // Ш.Р. Исрофилниё. Душанбе: Пайванд, 2016. – С. 24-25.
[45] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – P. 8.

Перевод Гертруды Белл:

Lest Sorrow‘s army waste thy heart‘s domain,
I send my life to bring thee peace again[46].

- мулки дил:

Ғаме, ки чун сипаҳи Занг мулки дил бигирифт,
Зи хайли шодии Руми рухат зудояд боз.

«Мулки дил» в этом бейте переводится как **«the kingdom of my heart»**, то есть обитель моего сердца. Причина того, что в разных бейтах встречается разный перевод указанной метафоры зависит от внутреннего содержания оригинала бейта.

Перевод Гертруды Белл:

Like to a cruel Ethiopian band,
Sorrow despoiled **the kingdom of my heart-**
Return! Glad Lord of Rome, and free the land[47];

В шестом параграфе предметом анализа становятся **«Приемы ономастического анализа»**, способы перевода топонимов, антропонимов, космонимов и антономасиев. Отмечая невозможность переводить имена, Влахов С. говорит: «Невозможность перевода имён собственных является основой введения их в группу безэквивалентной лексики, подавляющее большинство которых связаны с различными народностями, с культурой и традициями отдельно взятых народов… На имена собственные ссылаются по определенным правилам, их подвергают транскрипции, но переводятся в виде исключений [48].

Поддерживая сказанное исследователем, его образцы мы рассмотрим в газелях Хафиза

Юсуфи гумгашта боз ояд ба **Канъон** ғам махӯр,
Кулбаи эҳзон шавад рӯзе гулистон ғам махӯр.

- Канъон:

Дик Дэвис переводит топоним «Канъон» - Canaan`s land. В этом словосочетании топоним Канъон транслитеррируется, а для подкрепления мысли добавляется слово land, что имеет значение земля, место жительства.

Перевод Дика Дэвиса:

---

[46] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. – P. 98.
[47] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. – P. 113.
[48] Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе [Текст] // С. Влахов, С. Флорин. – М.: Изд-во «Международные отношения», 1980. – С. 222.

Lost Joseph will return to **Canaan‘s land** again
- do not despair
His grieving father‘s house will fill with flowers again
-do not despair[49].

- Ирак, Персия, Багдад и Табрез:

Ироқу Форс гирифтӣ ба шеъри хуш, Ҳофиз,
Биё, ки навбати БаҒдоду вақти Табрез аст.

Перевод Дика Дэвиса:

Pars knows the splendor of your verse, Hafez-
It‘s made the towns of Eraq glad;
So now‘s the time to try it out elsewhere-
Tabriz, perhaps, and then **Baghdad**[50].

Таким образом топонимы Мусалло, Рукнобод, Ирак и Персия, Багдад и Табрез, Самарканд и Бухара переводчиком Диком Дэвисом и Гертрудой Белл переведены при соблюдении фонетики английского языка: **Mosalla, Rocknabad, Eraq, Pars, Baghdad, Tabriz, Bokhara and Samarqand.** Лишь топоном «Миср», имеющий эквивалент, переведен как **Egypt,** что соответствует слову Миср.

Такого рода антропонимы (имена людей) подвергнуты анализу:

- Маҷнун, Лайлӣ, Маҳмуд ва Аёз:

Бори дили **Маҷнуну** хами турраи **Лайлӣ**
Рухсораи **Маҳмуду** кафи пойи **Аёз** аст.

Перевод Дика Дэвиса:

Majnun‘s grief, **Layla‘s** curls, **Ayaz‘s** foot
That royal **Mahmud‘s** face bowed down before[51].

- Юсуф и Зулейха:

Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон ғам махӯр,
Кулбаи эҳзон шавад рӯзе гулистон ғам махӯр.

Перевод Дика Дэвиса:

Lost **Joseph** will return to Canaan‘s land again
-do not despair

[49] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 29.
[50] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 61.
[51] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 15.

His grieving father‘s house will fill with flowers again
-do not despair[52].

Перевод этого же двустишия со стороны Гертруды Белл:

From **Cannaan Joseph** shall return, whose face
A little time was hidden: weep no more-
Oh, weep no more! In sorrow‘s dwelling-place
The roses yet shall spring from the bare floor![53]
Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон, ғам махӯр,
Кулбаи эҳзон шавад рӯзе гулистон ғам махӯр!

Перевод Р. Блай и Л. Левисона:

Joseph the lost will return, Jacob should not
Sink into sadness; those who sit in the Grief
House will eventually sit in the garden[54].

Антропонимы **Меджнун, Лейли, Махмуд, Аёз, Юсуф, Зулайхо, Джамшед, Бахман, Кубод, Масехо, Исми Аъзам, Сулаймон** переведены двумя путями: антропоним, имеющие исключительно национальные особенности, подвергнуты транслитерации, антропонимы – имена пророков нашли свои эквиваленты в другом языке: **Majnun, Layla, Ayoz, Mahmud, Zuleikha, Jamshed, Bahman, Noah and Qobad.** Но антропонимы, связанные с религией, имеют свои эквиваленты: **Jesus, Solomon, Joseph.**

Космонимы (названия небесных тел) переведены следующим образом:

- Зухра – ближайшая к земле планета солнечной системы, известная под названиями **«Нохид», «ситораи саҳарӣ** - утренняя звезда» и **«ситораи субҳ** - звезда зари».

Дик Дэвис космоним **«Зухра»** перевел как Venus-Венера, что правильно, и этот космоним имеет в английском языке свой эквивалент. Однако переводчик Гертруда Белл «Зуҳру» подвергает транслитерации: **Zohra.**

В-он гаҳам дардод ҷоме, к-аз фурӯғаш бар фалак
Зуҳра бар рақс омаду барбатзанон мегуфт: Нӯш!

Перевод Дика Дэвиса:

And then he gave me such a glass
Of wine its flashing light
Made **Venus** dance in heaven, and strike
Her lute in shared delight[55].

---

[52] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 29.
[53] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. -P. 132.
[54] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – P. 13.

В другом двустишии:

Зуҳра созе хуш намесозад, магар удаш бисӯхт,
Кас надорад завқи мастӣ, майгусоронро чӣ шуд?

Перевод Гертруды Белл:

Heaven‘s music is hushed, and the planets roll
In silence; has **Zohra** broken her lute?
There is none to press out the vine‘s ripe fruit,
And what has befallen the foaming bowl[56].

- Зуҳал – это одна из больших планет солнечной системы, которую также называют Кайвоном.

В переводе переводчиков Р.Блай и Л. Левисон **«Зуҳал»** переведен как «**Saturn**». Обычно большинство космонимов имеют свои эквиваленты.

Бигир турраи маҳчеҳраеву қисса махон,
Ки саъду наҳс зи таъсири **Зуҳраву Зуҳал** аст.

Перевод Р. Блай и Л. Левисон:

Reach for her forehead and liftone of those strands
Of hair; then forget about whether **Saturn**
Or **Venus** is responsible for your luck[57].

Антономация – это использование имени собственного вместо имени нарицательного и, напротив, использование употребляемого словосочетания, как имя собственное. Переход имени собственного в имя нарицательное может осуществиться в процессе метафорического или метонимического перехода.

- Кавсар:

Биё, эй шайху аз хумхонаи мо
Шаробе хӯр, ки дар **Кавсар** набошад.

Перевод Дика Дэвиса:

Come, sheik, and join in our
Carousing-you‘ll be given
A draught of wine that you
Won‘t ever find in **heaven**[58].

---

[55] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 100.
[56] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. – P. 149.
[57] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – P. 64.
[58] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 20.

- Каъба:

Дар биёбон гар ба шавқи **Каъба** хоҳӣ зад қадам,
Сарзанишҳо гар кунад хори муғелон ғам махӯр!

Перевод Дика Дэвиса:

When, if you long to tread the pilgrims‘ desert trail
To **Mecca‘s** distand shrine, sharp throrns beset your path
-do not despair[59].

Перевод этого же двустишия со стороны Гертруды Белл:

Oh Pilgrim nearing **Mecca‘s** holy fane,
The thorny maghilan wounds thee in vain,
The desert blooms again-oh, weep no more![60]

Третья глава диссертации именуется **«Семантические и стилистические особенности английских переводов газелей Хафиза»,** которая состоит из двух параграфов и подпараграфов. В первом параграфе **«Семантические особенности английских переводов газелей Хафиза»** подвергнуты анализу способы перевода синонимов, омонимов и антонимов.

Хафиз относится к числу талантливейших поэтов, который мастерски употребил в своих газелях синонимы. Синонимы **«Андалеб ва ҳазор»** относятся к группе стилистических синонимов, ибо оба слова применяются в художественной литературе, и разговорным его вариантом является слово **«булбул»**. Переводчик Дик Дэвис не совсем верно осмыслил эти синонимы, так как слово **«ҳазор»** переводчик понимает как числительное и переводит его следующим образом: **«Thousands of nightingales»** Ҳазорон булбул – Тысяча соловьев. Синонима слова «булбул» в английском языке нет, ибо это слово и в английском языке имеет большое количество синонимов: *songbird, melodist, mockingbird.*

- андалебон ва ҳазорон:

Сад ҳазорон гул шукуфту бонги мурғе барнахост,
Андалебонро чӣ пеш омад, **ҳазорон**ро чӣ шуд?

Перевод Дика Дэвиса:

A hundred thousand flowers appear
But no birds sing for them to them to hear-
Thousands of nightingales are dumb:
Where are they now? Why don`t they come?[61]

---

[59] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 29.
[60] Gertruda L. Bell. Teaching of Hafiz. – P. 133

- ғариб-аҷиб:

Эти слова имеют значение лица (человека) или замечательной вещи. В переводе Дика Дэвиса эти синонимы **(ғариб-аҷиб)** переведены словами *«Strangely curious- perplex»*, которые не в полной мере являются синонимами друг друга, а являются лишь близкими по значению. Слово *«perplex* – при одышке» и словосочетание *«strangely curious*-нечто удивительное». Синонимы «ғариб ва аҷиб» относятся к группе стилистических синонимов.

Фарёди Ҳофиз ин ҳама, охир, ба ҳарза нест,
Ҳам қиссае **ғариб**у ҳадисе **аҷиб** ҳаст.

Перевод Дика Дэвиса:

Hafez`s cry is not mere nonsense
When all is said and done;
Though it`s a **strangely curious** tale,
And a perplexing one[62].

Омонимы - это слова, имеющие одинаковое написание и произношение, но разные по значению.

- ғариб ва ғариб:

Ғариб в первой строчке употребляется в значении интересный, удивительный, уникальный, художественный, ғариби второй строчки имеет значение чужеземец, человек, находящийся вдали от Родины, от родных и близких. В переводах переводчиков Р. Блай, Л. Левисона и Д. Дэвиса эти омонимы переведены так: «stranger - ғариб, интересный и strangers - ғариб, иностранец, прибывший из другой страны». Следует отметить, что исконные омонимы в полной мере соответствуют переводам вышеуказанных переводчиков, что встречается редко.

Гар омадам ба кӯйи ту, чандон **ғариб** нест,
Чун ман дар ин диёр ҳазорон **ғариб** ҳаст.

Перевод Р. Блай и Л. Левисон:

If should find myself in your neighborhood one day,
There‘s nothing **strange** in that, because thousands
Of **strangers** constantly mill about in this town[63].

Перевод Дика Дэвиса:

And it`s not strange that I should choose

---

[61] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 6.
[62] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P.13.
[63] Robert Bly and Leonard Levisohn. The Angels Knocking on the Tavern Door. – P. 11.

Your street in which to wait-
Thousands of strangers in this world
Are in the selfsame state[64].

Антонимы считаются весьма популярным словарно-стилистическим средством. Антонимические конструкции в качестве стилистического средства широко употребляются в художественной литературе и публицистической речи.

При последовательном применении антонимические конструкции чаще всего связываются друг с другом при помощи союзов -у (-ю) или ва.

В газелях Хафиза Ширази такого рода антонимических конструкций много:

- вақти шабоб-замони шайб:

Даврони ҷавонӣ ва пирӣ. Эти антонимы Дик Дэвис талантливо перевел эти антонимы: «*youth*-ҷавонӣ-юность, молодость и *white-haired senility*-пири сарсафед- седой старец».

Зи дида хун бичаконад фасонаи Ҳофиз,
Чу ёди вақти шабобу замони шайб кунад.

Перевод Дика Дэвиса:

The stories Hafez tells provoke our tears,
That fall, blood-red, since he
Recalls the time that lies between our youth
And our white-haired senility[65].

Таким образом проанализированы способы перевода антонимов **хонақоҳу харобот, ҳасту нест, оқилу девона, ҷидду ҷаҳд, зоҳир ва ботин, аҳбоб ва аъдо, хосу ом, посбону султон, хушёру маст, нася-нақд, хузур ва ғоиб, ҳақиқат ва маҷоз; ҳақиқат ва афсона, султон ва ғулом, подшоҳу гадо, асир ва озод, хушёру маст, неку бад, дарахти дӯстӣ-ниҳоли душманӣ, суду зиён.**

Второй параграф третьей главы посвящён анализу стилистических особенностей английского перевода газелей Хафиза. В нём подвергнуты анализу способы перевода архаизмов, слов высокого и низкого стиля. Так:

- бирав ба кори худ *(низкий стиль)* – то есть занимайся своими делами. Это выражение Дик Дэвис весьма правильно перевел на английский язык: ***«Go, mind your business**-бирав, бо кори худ шугл варз – иди, занимайся своими делами»*.

Бирав ба кори худ, эй воиз, ин чӣ фарёд аст?
Маро фитод дил аз раҳ, туро чӣ афтодаст?.

---

[64] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 12.
[65] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 51.

Перевод Дика Дэвиса:

Go, mind your own business, preacher! What`s all
This hullabaloo?
My heart has left the road you travel, but
What`s that to you?[66].

Таким образом, проведённое нами исследование позволяет сделать **следующие выводы:**

1. При переводе поэтических текстов, т.е. поэтических произведений, остаются неясными многие проблемы и вопросы, связанные с языком перевода поэтических произведений [1-А].

2. В плане реализации основной функции языка стихотворения – воздействовать на читателя (или слушателя) с эстетической точки зрения особого внимания заслуживают его прагматические свойства, анализ которых выявляет взаимодействие автора и читателя, определяет эстетическую значимость.

3. Функциональное исследование языка стихотворения выявляет его лингвистические особенности, в основе которых лежит смысловая неоднозначность и многообразие интерпретаций и рассуждений. В этой области применения язык поэтического текста как объект лингвистических исследований в плане перевода имеет большой потенциал.

4. Поэтический перевод в Таджикистане всегда был важной частью общего языкового и литературного процесса, а его достижения общепризнаны, что дает основание рассматривать поэтический перевод как неотъемлемую часть национального культурного наследия страны, достойную всеобщего изучения.

5. Перевод поэтических произведений классиков или современных таджикских поэтов как направление среди носителей языка не получил широкого распространения. Изучение теоретических вопросов перевода еще недостаточно разработано.

6. Вопросы перевода лексико-фразеологических пластов газелей Хафиза Ширази являются одними из самых сложных при переводе газелей с таджикского языка на английский.

7. Проблема перевода неравнозначной лексики, такой как: фразеологизмы, метафоры, пословицы, поговорки, реалии, ономастика, и других языковых элементов широко изучается отечественными и зарубежными учеными, но именно в данном труде рассматриваются вопросы перевода неоднородной лексики газелей Хафиза Ширази, и кроме от-

---

[66] Dick Davis. Faces of Love. Hafez and the poets of Shiraz. – P. 18.

дельных статей, обсуждаемых на эту тему, ценных работ до сих пор не существует.

8. Еще одной проблемой перевода газелей являются мистические термины, которых очень много в газелях поэта. Однако при анализе стихов с мистическими словами стало ясно, что переводчики, прежде чем приступить к работе, прочитали множество объяснений с целью дойти до глубины смысла переводимых слов и выражений. Но, несмотря на это, при работе над мистическими словами были замечены неправильные переводы [2-А].

9. Успех переводчиков в переводе ономастики заключается в том, что у них есть свои эквиваленты в английском языке. Конечно, имея национальные особенности в топонимах и антропонимах, некоторые из них транслитерируются. Однако привычные англоязычным людям религиозные антропонимы нашли свой эквивалент.

10. Перевод пословиц и поговорок переводчикам в большинстве случаев удавался, и при отсутствии эквивалента они пользовались буквальной передачей смысла или пояснением [3-А].

11. Синонимы поэзии Хафиза Ширази переводились по-разному. Встречается в том числе такой их перевод, когда они передавались в форме другой части речи.

12. Наблюдается успешный перевод антонимов и омонимов, что объясняется наличием в языке-реципиенте омонимов с одинаковым значением [8-А].

13. Архаизмы в основном встречались в переводе поэзии Хафиза Ширази на английский язык. Это объясняется тем, что со времени перевода прошло почти сто лет, и они были переведены с учётом языка того времени [5-А].

14. В газелях Ходжи Хафиза Ширази много слов, словосочетаний и предложений высокого стиля, которые передавались переводчиками дословно, например: «хандаи ҷоми май», «тӯби тавфиқ», «каромат» и т.д. Следует отметить, что в дословном переводе часто встречаются хорошие и подходящие переводы.

15. Хафиз Ширази очень редко пользовался словами низкого стиля и употреблял грубую лексику. Среди переводчиков, которые переводили поэзию Хафиза Ширази на английский язык, перевод Дика Дэвиса близок к оригиналу и соответствует ритму и рифме.

Рекомендации по практическому применению результатов исследования

В результате выполненного исследования в целях использования и усовершенствования обсуждаемой темы предложены такие научные рекомендации:

1. Результаты данного исследования могут быть использованы как материал в научно-исследовательских работах и при разработке программ или вопросов, связанных с изучением поэтических переводов.

2. Диссертационная работа и ее научно-исследовательские результаты могут быть использованы в различных областях языкознания, в том числе в сопоставительном языкознании, переводоведении, а также литературоведении, философии и т.д.;

3. Результаты исследования можно использовать при проведении лекционных и практических занятий для студентов социально-гуманитарного направления;

4. Материал диссертационной работы может быть использован при разработке учебников по сравнительному языкознанию и переводоведению;

5. Результаты данной работы могут послужить материалом при преподавании сопоставительного языкознания и переводоведения, лексикологии и фразеологии, а также для проведения семинаров и спецкурсов в области сопоставительного языкознания и переводоведения;

6. Также результаты исследования могут быть использованы для подготовки базы при переводе таджикских поэтических произведений в учебном процессе в высших филологических заведениях на спецкурсах, семинарах и лекциях по сравнительному языкознанию и переводу;

7. Возможно использование результатов исследования при организации образовательных программ и учебников в области сопоставительного языкознания и переводоведения, а также фразеологии.

ПУБЛИКАЦИИ АВТОРА ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ:

I. Статьи опубликованные в рецензируемых журналах:

[1-А] Сангинова, Ш.К. Назаре ба чанд тарҷумаи англисии як байти Ҳофизи Шерозӣ [Матн] / С.К. Сангинова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –Душанбе, 2015, № 4/5 (174). – С. 207-210.

[2-А] Сангинова, Ш.К. Оид ба чанд тарҷумаи истилоҳоти динӣ-ирфонии ғазалиёти Ҳофиз ба забони англисӣ [Матн] / С.К. Сангинова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –Душанбе, 2017, № 4/1. – С. 85-89.

[3-А] Сангинова, Ш.К. Усулҳои интиқоли воҳидҳои фразеологии ғазалҳои Ҳофиз ҳангоми тарҷума ба забони англисӣ [Матн] / С.К. Сангинова // Номаи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров. – Хуҷанд, 2021, № 2(67). – С. 110-114.

[4-А] Сангинова, Ш.К. Шинохти Ҳофиз дар Англия ва таҳлили баъзе тарҷумаҳо. [Матн] / С.К. Сангинова // Номаи Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров. – Хуҷанд, 2022, № 1(70). – С. 84-89.

II. Статьи опубликованные в других изданиях:

[5-А] Сангинова, Ш.К. Вожаҳои археистӣ ва поэтикӣ дар тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофиз [Матн] / Ш.К. Сангинова // Масъалаҳои муҳими омӯзишу тадриси забонҳои хоричӣ дар шароити рушди инноватсионӣ // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2021. – С. 291-296.

[6-А] Сангинова, Ш.К. Тарҷумаи Гертруда Белл ва услуби тарҷумаи ӯ [Матн] / Ш.К. Сангинова // Барномаи давлатии такмил ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2022. – С. 139-142.

[7-А] Сангинова, Ш.К. Услуби тарҷумаи ғазалиёти Ҳофиз аз ҷониби Дик Девис (шарҳи баъзе абёт) [Матн] / Ш.К. Сангинова // Ҷанбаҳои забоншиносӣ ва иҷтимоии тарҷума дар шароити бисёрфарҳангии таҳсилот // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ. – Душанбе, 2022. – С. 97-105.

[8-А] Сангинова, Ш.К. Матробиён С.Қ. Омонимҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ва тарзи тарҷумаи онҳо ба забони англисӣ [Матн] / Ш.К. Сангинова, С.Қ. Матробиён // Вазъи масъалаҳои матншиносӣ ва нақди адабӣ дар даврони истиқлол // Маводи конференсияи байналмилалии илмӣ-амалӣ бахшида ба 30-солагии Иҷлосияи XVI Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 90-солагии муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров». Хуҷанд, 18-уми ноябри соли 2022. – Хуҷанд, Нури маърифат. 2022. – С. 178-183.

АННОТАТСИЯИ

кори диссертатсионии Сангинова Шаҳноза Каримбоевна дар мавзуи «Хусусиятҳои лексикӣ ва услубии тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ пешниҳод шудааст.

Калидвожаҳо: *забоншиносӣ, забоншиносии муқоисавӣ, тарҷума, тарҷумашиносӣ, Ҳофизи Шерозӣ, газалиёт, осори насрӣ, осори назмӣ, воҳидҳои фразеологӣ, зарбулмасалу мақолҳо, идиомаҳо, ономастикӣ, релия метафора, синоним, антоним,*

Дар диссертатсияи мазкур хусусиятҳои лексикӣ ва услубии тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Ҳадафи таълифи диссертатсия дар мавзуи мазкур тафсири тарҷумаҳои абёти Ҳофизи Шерозӣ аз ҷониби мутарҷимони англисзабон ва муайян намудани хусусиятҳои умумӣ ва хоси тарҷумаи ғазалиёти ин шоири ширинкаломи тоҷику форс маҳсуб меёбад.

Дар таҳқиқоти мазкур бори нахуст пажӯҳиши махсуси муқосавии хусусиятҳои лексикӣ ва услубии тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ нишон дода шудааст. Дар диссертатсия аз нуқтаи назари забоншиносии муқоисавӣ ғазалҳои Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ таҳлил ва мавриди омӯзиш қарор гирифта, ба сифати тарҷумаҳои баанҷомрасида аз диди илми тарҷумашиносӣ ва забоншиносӣ баҳо дода мешавад. Бори нахуст, тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ бо якдигар ва бо нусхаи асл муқоиса шуда, монандӣ ва тафовути тарҷумаҳо нишон дода мешавад. Инчунин, доир ба тарҷумаи фразеологизмҳо, зарбулмасалу мақолҳо, реалияҳо, ҷойномҳои мифологӣ ва воқеӣ, номҳои шахсиятҳои таърихӣ ва динӣ ва вожаҳои хоси услуби ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ нахустин маротиба иттилоъ дода мешавад.

Маводи назариявӣ ва амалии диссертасия дар раванди таълими забоншиносии муқоисавӣ, тарҷумашиносӣ, фарҳангӣ, қавмӣ, лексикология ва фразеология, инчунин барои гузаронидани семинарҳо ва курсҳои махсус аз фанни тарҷумашиносӣ ва забоншиносии муқоисавӣ, фарҳангӣ ва қавмӣ истифода бурда шаванд. Инчунин, натиҷаҳои таҳқиқотро барои тайёр намудани асосҳои лингвистии омӯзиши забони тоҷикӣ дар муассисаҳои таълимии ғайрифилологӣ ва дар раванди таълим дар мактабҳои олии равияи филологӣ дар вақти гузаронидани курсҳои махсус, семинарҳо ва дар лексияҳо аз фанни забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносӣ метавон истифода кард.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Сангиновой Шахнозы Каримбоевны на тему «Лексические и стилистические особенности переводов газелей Хафиз Ширази на английский язык» на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.20 – Сравнительно-историческое, сопоставительное и типологическое языкознание)

Ключевые слова: *языкознание, сравнительное языкознание, перевод, переводоведение, Хафиз Ширази, газели, прозаические произведения, поэтические произведения, фразеологические единицы, пословицы и поговорки, ономастика, реалия, метафоры.*

Диссертация посвящена лексико-стилистическому изучению особенностей переводов газелей Хафиз Ширази на английский язык.

Цель данной диссертационной работы заключается в толковании и сравнении переводов газелей Хафиз Ширази англоязычными переводчиками, а также определения общих черт текста подлинника и переводов.

В данной исследовательской работе впервые были приведены сравнительный анализ лексико-стилистических особенностей газелей Хафиз Ширази на английский язык. В диссертации впервые с точки зрения сравнительного языкознания анализируются и изучаются переводы газелей Хафиз Ширази на английский язык, а также даётся оценка переводам с точки зрения переводоведения и языкознания.

Также впервые даются определения о переводах фразеологизмов, реалий, мифологических и реальных местностей, исторических и религиозных личностей и слова-фразы особенные стилю Хафиза Ширази.

Теоритические и практические материалы диссертации могут быть использованы в процессе изучения сопоставительного языкознания, переводоведения, культуры, лексикологии и фразеологии, а также для проведения семинаров и специальныхъ курсов по дисциплине переводоведения и сопоставительного языкознания.

Также результаты исследования могут быть использованы для подготовки лингвистических основ изучения таджикского языка в нефилологических учебных заведениях и в процессе обучения в высших филологических школах при проведении специальных курсов, семинаров и лекций по сравнительной лингвистике и переводоведении.

ANNOTATION

to the dissertation of Sanginova Shakhnoza Karimboevna on the topic «Lexical and stylistic features of translations of Hafiz Shirazi ghazals into English» for the degree of Candidate of Philological Sciences in the specialty 10.02.20 – Comparative historical, comparative and typological linguistics.

Keywords: *linguistics, comparative linguistics, translation, translation studies, Hafiz Shirazi, ghazals, prose works, poetic works, phraseological units, proverbs and sayings, onomastics, reality, metaphors.*

The dissertation is devoted to the lexical and stylistic study of the peculiarities of translations of Hafiz Shirazi ghazals into English.

In this research paper, for the first time, a comparative analysis of the lexical and stylistic features of Hafiz Shirazi gazelles into English was given. In the dissertation, for the first time from the point of view of comparative linguistics, the translations of Hafiz Shirazi ghazals into English are analyzed and studied, and the translations are evaluated from the point of view of translation studies and linguistics.

The purpose of this dissertation is to interpret and compare the translations of Hafiz Shirazi ghazals by English-speaking translators, as well as to determine the common features of the original text and translations.

Also, for the first time, definitions are given about the translations of phraseological units, realities, mythological and real localities, historical and religious personalities and words-phrases special to the style of Hafiz Shirazi.

Theoretical and practical materials of the dissertation can be used in the process of studying comparative linguistics, translation studies, culture, lexicology and phraseology, as well as for seminars and specialized courses in the discipline of translation studies and comparative linguistics.

Also, the results of the study can be used to prepare the linguistic foundations of the study of the Tajik language in non-philological educational institutions and in the process of studying in higher philological schools during special courses, seminars and lectures on comparative linguistics and translation studies.

Ба чоп __.04.2023 иҷозат дода шуд. Андозаи 60x84 1/16.
Коғази офсет. Чопи офсет. Гарнитураи Times New Roman Tj.
Ҷузъи чопии шартӣ 4,5.
Теъдоди нашр ___ нусха. Супориши №___.